

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **СОЦІАЛЬНА СФЕРА**

∨ *Влада України посилює соціальний захист
військовослужбовців та поліцейських,
їхніх сімей і дітей*

- **РЕФОРМИ**

∨ *В Новий етап земельної реформи:
проблеми та перспективи*

№ 6 (270) КВІТЕНЬ 2024

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 06 (270) 2024

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор

Ю. Половинчак

Редакційна колегія:

Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті
Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон України,
що зменшує мобілізаційний вік з 27 до 25
років.....3
Президент України підписав Закон
України про електронний кабінет
військовозобов'язаного3

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Чернявська Л.

Влада України посилює соціальний захист
військовослужбовців та поліцейських, їхніх
сімей і дітей4

Симоненко О.

Новий етап земельної реформи: проблеми та
перспективи9

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА * 21

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон України, що зменшує мобілізаційний вік з 27 до 25 років

Президент України В. Зеленський підписав Закон України щодо зменшення віку для мобілізації з 27 до 25 років.

У картці відповідного законопроекту № 9281 «Про військовий обов'язок і військову службу» зазначається, що 2 квітня Закон повернуто до ВРУ з підписом Президента України.

Там же зазначається, що документ чекав підпису в ОП з червня 2023 р., тобто 10 місяців.

Що передувало:

30 травня 2023 р. Верховна Рада України проголосувала за цей законопроект.

Пропозиції щодо зменшення віку розробило Міноборони на початку травня.

У міністерстві пояснили, що тривале перебування на військовому обліку призовників під час дії воєнного стану призводить до того, що значна кількість придатних до військової служби громадян, які не мають статусу

військовозобов'язаних, не може бути залучена до військової служби за призовом під час мобілізації.

Крім того, необхідність їхнього щорічного прибуття до територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, в тому числі для проходження медичних оглядів, призводить до додаткових фінансових витрат, навантаження на медичних працівників та збільшення черг для проходження ВЛК. Тоді як призов на строкову військову службу під час воєнного стану не здійснюється.

5 травня Кабінет Міністрів України схвалив зміни до законопроекту «Про військовий обов'язок та військову службу», зменшивши граничний вік призовників на військовому обліку з 27 до 25 років (*Українська правда* (<https://www.pravda.com.ua/news/2024/04/2/7449346/>). – 2024. – 2.04).

Президент України підписав Закон України про електронний кабінет військовозобов'язаного

Президент України В. Зеленський підписав Закон України про електронний кабінет військовозобов'язаного.

Деталі:

У картці відповідного законопроекту № 10062 «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення порядку обробки та використання даних в державних реєстрах для військового обліку та набуття статусу ветерана війни під час дії воєнного стану» зазначається, що 2 квітня Закон повернули до ВРУ з підписом Президента України.

Що передувало:

Верховна Рада України 16 січня підтримала в цілому проєкт закону щодо створення єдиного

електронного реєстру військовозобов'язаних і автоматичне отримання посвідчення учасника бойових дій.

У Міністерстві оборони України заявили, що планують запустити електронний кабінет військовозобов'язаного у II кв. 2024 р.

За словами заступника міністра оборони України К. Чорногоренко, в кабінеті військовозобов'язаного буде можливість оновити дані без відвідування територіальних центрів комплектації і далі ці дані вже будуть використовувати ТЦК (Територіальний центр комплектування) (*Українська правда* (<https://www.pravda.com.ua/news/2024/04/2/7449348/>). – 2024. – 2.04).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Л. Чернявська, мол. наук. співроб., НЮБ НБУВ

Влада України посилює соціальний захист військовослужбовців та поліцейських, їхніх сімей і дітей

Наприкінці березня Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прав військовослужбовців та поліцейських на соціальний захист». Документ вносить зміни у низку чинних законів, зокрема в дисциплінарний статут ЗСУ та інші нормативні акти, пов'язані з українськими військовослужбовцями й представниками поліції і розроблявся в активній співпраці з представниками Міністерства оборони України.

Як зазначив народний депутат, член Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки О. Федієнко, цим законопроектом, наприклад, унормовується питання капеланства і пропонується, що капеланом може бути цивільна особа. Крім того, унормовуються питання догляду за дитиною, відпустки за кордон, стосовно чого вже чітко визначені терміни, також вирішуються питання грошової виплати у випадку загибелі поліцейського.

Політик додав, що одна з важливих норм цього законопроекту стосується оприлюднення силовиками інформації. «Оскільки ми живемо в демократичній країні, то військовослужбовцям дозволяється висловлювати власну думку і поширювати інформацію, за винятком тієї, яка має закритий характер. Це питання також урегулюється, тому що останнім часом про це було багато дискусій», – наголосив народний депутат.

Насамперед законопроект містить норму, згідно з якою військовослужбовці не мають права поширювати в медіа та в мережі «Інтернет» інформацію, котра дозволяє визначити (зокрема, шляхом обробки, аналізу та узагальнення за допомогою спеціального програмного забезпечення):

– геопросторові дані про військові об'єкти, військові частини (підрозділи) та

військовослужбовців під час виконання покладених на них завдань;

– характер цих завдань та сили і засоби, що залучені до їх виконання.

Таким чином, документ удосконалює механізми забезпечення деяких прав військовослужбовців. Зокрема, на інформацію, медичне забезпечення, відпустки, а також прав поліцейських на одноразову грошову допомогу в разі загибелі (смерті), визначення втрати працездатності.

Як повідомив народний депутат України від парламентської фракції «Голос» Я. Железняк, документ розроблено з метою удосконалення механізмів виплати компенсації за невикористані під час дії воєнного стану дні відпусток, у тому числі в разі загибелі (смерті) військовослужбовців та поліцейських, виплати одноразової допомоги при звільненні з військової служби, виплати грошового забезпечення військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейським, які потрапили в полон, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, або захоплених заручниками, а також інтернованим у нейтральних державах або зниклих безвісти за особливих обставин, у тому числі членам їхніх сімей.

Документом пропонується збереження грошового забезпечення осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, або захопленими заручниками, а також зниклими безвісти за особливих обставин за останнім місцем проходження служби у розмірі посадового окладу, окладу за спеціальним званням, надбавки за вислугу років, інших

щомісячних додаткових видів грошового забезпечення, які мають постійний характер, та інші види грошового забезпечення з урахуванням зміни вислуги років та норм грошового забезпечення.

Водночас Законом передбачено, що сім'ям вищезгаданих осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту щомісячно буде виплачуватись грошове забезпечення у порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України.

Також регламентується удосконалення порядку виплати одноразової грошової допомоги при звільненні з військової служби.

Окрім того, військовослужбовцю на підставі висновку ВЛК надається відпустка для лікування у зв'язку з хворобою, або відпустка для лікування після поранення (контузії, травми або каліцтва) із збереженням грошового та матеріального забезпечення. Тривалість такої відпустки визначається характером захворювання, поранення (контузії, травми або каліцтва). Загальний час безперервного перебування військовослужбовця в закладах охорони здоров'я та у відпустці для лікування у зв'язку з хворобою або у відпустці для лікування становить не менше тижня та не може перевищувати в цілому чотирьох місяців підряд (крім випадків, коли законодавством передбачено більш тривалі строки перебування на лікуванні).

Так, згідно із Законом, передбачаються такі норми:

- одноразова відпустка при народженні дитини надаватиметься захисникам зі збереженням грошового забезпечення у повному обсязі;

- для догляду за хворою дитиною до 14 років, яка потребує стаціонарного лікування, військовослужбовці звільняються від виконання службових обов'язків на період догляду;

- забезпечується право звернення за призначенням (перерахунком) пенсії під час дії воєнного стану осіб, призваних на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період або прийнятих на військову службу за контрактом у період воєнного стану, за письмовою заявою про призначення

пенсії завіреною командиром (начальником) військової частини;

- забороняються порушення, пов'язані з дискримінацією за ознакою статі чи сексуальними домаганнями;

- спеціально уповноважені держоргани перевірятимуть якість гуманітарної допомоги, зокрема, яка надається для сил оборони.

Як зазначив голова оборонного Комітету ВРУ, народний депутат «Слуги Народу» О. Завітневич, ухвалення цього Закону дасть змогу врегулювати питання посилення захисту прав військовослужбовців, які набули право на пенсію за вислугу років, від незаконного звільнення. А також гарантувати для резервістів і військовозобов'язаних, призваних на навчальні (або перевірені) та спеціальні збори, права на продовольче та речове забезпечення; поширення соціальних гарантій на дітей резервістів під час виконання ними обов'язків служби у військовому резерві – право отримання від місцевих рад позачергового місця в дитячих закладах за місцем проживання.

Загалом законопроект передбачає понад 50 покращень для військовослужбовців та поліцейських.

Аналітик правозахисної групи «СІЧ» В. Філатов зазначає, що через додаткові ризики для життя і здоров'я, які пов'язані з виконанням службових обов'язків, виникає право на відповідні гарантії від держави. Цей Закон полегшує виділення фінансової допомоги та виплат переліченим особам та їх рідним.

Загалом, цей Закон має вирішити низку проблем, пов'язаних із фінансовим захистом громадян України, які ризикують своїми життями, захищаючи країну або стають жертвами дій держави-агресора. Через позиціонування цих гарантій держава демонструє турботу про захисників України та забезпечує законність у сфері їхнього матеріального забезпечення. Перелічені гарантії необхідні, оскільки йдеться про додаткову підтримку в разі виникнення негативних обставин та про законні компенсації невикористаних відпусток, наголосив В. Філатов.

Водночас у більшості країн світу держава підкується як про якість соціального захисту

військовослужбовців, так і про реальну можливість отримання ними цих пільг. Для забезпечення соціальних гарантій реалізується цілий комплекс заходів, які спрямовані на забезпечення гідного рівня життя і задовільного самопочуття як самих військовослужбовців, так і членів їхніх сімей. У сучасних умовах великого значення набувають міжнародно-правові акти, що закріплюють соціальний захист військовослужбовців у період ведення бойових дій. Найважливішими з них є: Женевська конвенція про поліпшення участі поранених і хворих у діючій армії; Женевська конвенція про поліпшення участі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі; Женевська конвенція про поводження з військовополоненими; Римський статут міжнародного кримінального суду (прийнятий 17 липня 1998 р.) та ін.

Аналіз зарубіжного досвіду забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців засвідчує, що найрозвиненіша та відпрацьована система грошового забезпечення військовослужбовців створена в США і країнах НАТО. У США, Німеччині, Франції та в багатьох інших країнах світу існує система гарантованих соціальних виплат військовослужбовцям. Хоча в США і діє складна система оподаткування для всього населення, однак, для військовослужбовців існує окремий порядок надання податкових пільг.

У порівняльно-правовому аспекті кандидат політичних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних та фундаментальних дисциплін Інституту Військово-Морських Сил Національного університету «Одеська морська академія» Л. Мазуренко зазначає, що соціальне забезпечення в країнах НАТО складається з таких основних напрямів: прями виплати, які здійснюються на регулярній основі, спеціальні виплати із заохочувального фонду, виплата компенсації, пільги для військовослужбовців, пільги для членів сімей військовослужбовців. Прямі виплати – це виплата коштів, квартирне забезпечення, видача продовольчих товарів. Порядок нарахування грошового забезпечення, що застосовується на сьогодні в більшості

країн Альянсу, стимулює просування військовослужбовців по службі.

При цьому важливим моментом, зазначає Л. Мазуренко, є те, що в усіх країнах-членах НАТО через інфляцію і зростання вартості життя грошове забезпечення та пенсії регулярно підвищуються. Розміри пенсійного забезпечення регулярно коригуються з урахуванням змін у грошовому забезпеченні військовослужбовців і ціновій політиці держави. Спеціальні виплати із заохочувального фонду передбачені для окремих категорій військовослужбовців, які працюють в екстремальних або особливих умовах. Таких виплат у деяких країнах НАТО понад 33 види.

Виплата компенсацій призначена для виплати за непередбачувані витрати: необхідність зміни місця роботи, високі тарифи на проживання в певних регіонах тощо. Пільги для військовослужбовців передбачають безкоштовне медичне обслуговування, різні види страхування.

Також існують пільги для отримання освітніх послуг, пільги в спеціалізованих магазинах продовольчих і промислових товарів.

Пільги для членів сімей військовослужбовців складаються із цілої низки соціальних програм. Окремий аспект надання пільг для членів сімей військовослужбовців – право позачергового працевлаштування.

Ще одним напрямом соціального забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей, зазначає Л. Мазуренко, є забезпечення їх житлом.

Основою суспільного добробуту і кінцевою метою економічної діяльності кожної держави є високий рівень соціальних гарантій. Тоді як в Україні нині, зазначає експерт, мають місце недоліки практичного їх втілення для військовослужбовців. Так, більшість із наявних пільг мають компенсаторне, а не мотивувальне спрямування. Окремі положення ряду законів на сьогодні взагалі є декларативними. Тому підходи та методи щодо дотримання і реалізації конституційних прав осіб з інвалідністю, у тому числі внаслідок війни потребують змін. Нині в Україні немає системної реабілітаційної інфраструктури.

Ще однією проблемою військовослужбовців є відсутність ефективного механізму вирішення житлової проблеми.

На думку Л. Мазуренко, норм відповідних законів для учасників бойових дій (ЗУ «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», ЗУ «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування») не вистачає.

Недоліки чинного законодавства у сфері правового забезпечення соціального захисту військовослужбовців, прорахунки законодавця у фінансуванні цієї сфери призводять до неналежного рівня таких прав, що в кінцевому підсумку відображається на рівні довіри до влади.

Для покращення соціального становища та зацікавленості у військовій службі необхідним є вдосконалення соціального захисту військовослужбовців з урахуванням досвіду країн-членів НАТО.

Доречним, на погляд фахівця, могло би стати і використання позабюджетних коштів у реалізації програм соціального захисту військовослужбовців, оскільки коштів у централізованому фонді, призначеному для загальнодержавних потреб, недостатньо.

Має місце потреба в залученні інвестицій держави, місцевого самоврядування в розвиток сучасної реабілітаційної інфраструктури для лікування військових.

Варто розробити відповідну комплексну державну програму, а також скласти реєстр військовослужбовців, які потребують службового житла чи житла у приватну власність.

Враховуючи зарубіжний досвід, можна відзначити, що в розвинутих країнах світу соціальні гарантії військовослужбовців та членів їхніх сімей забезпечуються шляхом комплексної взаємодії в різних сферах, що забезпечують цим громадянам гідні умови життєдіяльності та якісного виконання їх обов'язків. В Україні ж хоча військовослужбовці і законодавчо наділені державою особливим соціальним статусом з різноманітними правами, пільгами,

компенсаціями та гарантіями, на практиці держава не може забезпечити їхню повну реалізацію через брак необхідної економічної бази, достатнього обсягу фінансових ресурсів, чіткого механізму реалізації цих гарантій і пільг, вимагаючи при цьому повного та якісного виконання військовослужбовцями своїх обов'язків.

Велика війна за своїми масштабами та жорстокістю не має аналогів у відносно недалекому минулому. Через це у світі майже нема країн, у яких Україна могла б запозичити досвід з питань пенсійного та соціального забезпечення бійців.

Проте є низка неуспішних прикладів, зокрема балканських країн. Після виснажливих воєн 1990-х років нові незалежні держави пообіцяли учасникам боїв щедру підтримку та пільги щодо раннього виходу на пенсію.

У Боснії та Герцеговині, де воювали 425 тис. осіб, владі довелося скасовувати частину пільг для ветеранів війни, що призвело до протестів.

Серед пільг, які ця країна пообіцяла ветеранам, було пільгове зарахування років військової служби в стаж (рік за два), більш ранній вихід на пенсію та вищі пенсії.

Як наслідок, на початку 2000-х років видатки на ветеранські пенсії сягнули 3 % ВВП країни. На початку 2010-х років держава зіткнулася з потоком ранніх військових пенсіонерів: у 2011 р. таких було 10 % від усіх пенсіонерів країни.

Основне навантаження з виплати військових пенсій лягло на загальну систему, тому в суспільстві наростало напруження. Через необхідність платити високі пенсії багатьом ветеранам уряд не міг підвищувати виплати цивільним пенсіонерам.

З такими проблемами зіткнулися всі країни колишньої Югославії. Єврокомісія визнала хорватських ветеранів війни за незалежність привілейованою категорією, адже розміри їх пенсій удвічі перевищують розміри пенсій решти пенсіонерів.

Через корупцію в Косові кількість військових пенсіонерів удвічі перевищила кількість партизанів Армії визволення, які брали участь у боях. У Сербії ситуація протилежна: уряд не надає підтримки 350 тис. колишніх бійців.

Балканський досвід вказує, що уряду необхідно завчасно розробити модель підтримки ветеранів, яка була б соціально справедливою та виходила із фінансових можливостей держави.

Прикладом такої політики є один з видів виплат у США. Там пенсію з втрати годувальника виплачують дружині або чоловіку загиблого ветерана та їхнім дітям залежно від розміру власного капіталу родини (включає оцінку вартості майна).

Відповідно до дослідження KSE, розвинуті країни пропонують широкі пакети соціальної підтримки ветеранам та членам їхніх родин. Їх розмір зазвичай вищий, ніж у цивільних пенсіонерів. Однак навіть у найбільш розвинутих державах уряди час від часу переглядають пакети соціальної підтримки.

Повертаючись до українських реалій, фахівці наголошують на тому, що нормативно-правове забезпечення питань соціального захисту українських військовослужбовців має наближатися до міжнародних стандартів країн НАТО, до членства в якому прагне долучитися наша держава. Водночас реформи мають ґрунтуватися на глибоких правових та історичних дослідженнях, відповідати можливостям і вимогам сьогодення.

Експерти зазначають, що навіть в умовах широкомасштабної війни в Україні здійснюється оборонна реформа за стандартами НАТО, порушуються питання формування Збройних сил України на основі принципу професійного кадрового добору, що додатково потребує підвищеної уваги до діючої системи соціального захисту військовослужбовців, яка повинна сприяти їх мотивації до якісного виконання службових завдань. При цьому вони наголошують на необхідності створення дієвого фінансового механізму гарантування повноцінного соціального захисту військовослужбовців Збройних сил України.

Українські парламентарі й урядовці в умовах повномасштабного вторгнення працюють над покращенням законодавства щодо соціальної підтримки військових та поліцейських. Передусім планується перегляд моделі пенсійного забезпечення з урахуванням

іноземного досвіду та фінансових можливостей нашої країни.

Наразі остаточного бачення реформи уряд не має. Водночас зараз стали відомі основні напрями змін насамперед щодо принципів, за якими розраховуються розміри виплат пенсіонерам. Імовірно, їх «відв'яжуть» від грошового забезпечення військових, а при призначенні нових пенсій за вислугу років враховуватимуть участь у боях.

Це зробить систему пенсійного забезпечення більш справедливою та усуне тиск пенсій на рішення командування щодо підвищення грошового забезпечення війська. Держава стимулюватиме ветеранів працювати, особливо в умовах, коли необхідно відбудувати країну. Увагу надаватимуть освітнім програмам та програмам з перекваліфікації.

Стимулюватимуть працевлаштування людей з інвалідністю. Можливо переглянуть деякі пільгові умови віку виходу на пенсію.

Запровадження пільгових накопичувальних пенсійних програм для військових, які мають стати додатковим джерелом їх доходів у майбутньому.

Такі програми діють в Ізраїлі: держава гарантує цим вкладенням мінімальну дохідність 5,15 % річних.

Підсумовуючи сказане, можна зазначити, що соціальне забезпечення військовослужбовців та їхніх родин є важливим напрямом державної політики, який має стати центром уваги в період війни і після її закінчення.

Очікується, що ухвалений Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прав військовослужбовців та поліцейських на соціальний захист» дасть змогу удосконалити механізм виплати компенсації за невикористані, під час дії воєнного стану, дні відпусток, у тому числі в разі загибелі (смерті) військовослужбовців та поліцейських, виплати одноразової допомоги при звільненні з військової служби, виплати грошового забезпечення військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейським, які потрапили в полон, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок

збройної агресії проти України або захоплених заручниками, а також інтернованим у нейтральних державах або зниклих безвісти за особливих обставин, у тому числі членам їхніх сімей.

Ухвалений документ спрямований на створення чіткої системи гарантій соціального (матеріального) забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей. Адже сьогодні немає в Україні більш важливого завдання, ніж захист і забезпечення прав військовослужбовців Збройних сил України та інших військових формувань, котрі боронять наші кордони, суверенітет і цілісність нашої держави. При цьому нормативно-правове врегулювання питань забезпечення соціального захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей має наближатися до міжнародних стандартів, зокрема країн-членів НАТО. У ході реформування системи соціального захисту військовослужбовців ЗСУ має застосовуватись успішний досвід країн НАТО (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: Верховна Рада України: офіційний вебпортал*

парламенту України (https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/246883.html; <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42572>); *вебсайт «Ракурс»* (<https://racurs.ua/ua/n192637-rada-pidtrymala-zasnovu-zakonoproekt-yakyy-zaboronyt-viyskovym-publikuvaty-pevnu-informaciu.html>); *вебсайт LB.ua* (https://lb.ua/society/2024/02/22/599824_rada_pidtrimala_pershomu_chitanni.html); *правозахисна група «СІЧ»* (<https://sich-pravo.org/zakon-pro-sotsialnyj-zakhyst-ukrainskykh-vijskovykh-shcho-maie-zminytys-u-vyplatakh/>); *електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»* (<http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/294609/287413>); *Актуальні проблеми політики. 2023. Вип. 71* (http://app.nuoua.od.ua/archive/71_2023/31.pdf); *вебсайт «Укрінформ»* (<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3757876-rada-uhvalila-zakon-pro-posilenna-socialnogo-zahistu-vijskovih-ta-policejskih.html>); <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3797586-u-minoboroni-cekautna-uhvalenna-zakonu-so-posilit-soczahist-vijskovih.html>); *вебсайт «Економічна правда»* (<https://www.epravda.com.ua/publications/2023/04/19/699252/>)).

О. Симоненко, канд. політ. наук, ст. наук. співроб., НЮБ НБУВ

Новий етап земельної реформи: проблеми та перспективи

Україна є однією з найбільших аграрних держав у Східній Європі, а її рівень показника зосередженості світового чорнозему становить 33 %.

Сільськогосподарська земля нашої країни є основою функціонування аграрного виробництва та національним багатством. В умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації, актуальним стало питання вдосконалення пов'язаної нормативної бази. Так званий «Земельний пакет» реформ налічує велику кількість законів, законопроектів та підзаконних нормативно-правових актів, що приймалися та ще мають бути прийняті.

Загалом, як було задекларовано державними органами, мета земельної реформи – забезпечення реалізації конституційних

прав громадян на вільне розпорядження своєю власністю; формування спроможних територіальних громад шляхом передачі в їх розпорядження сільськогосподарських земель державної власності як основного засобу виробництва та економічного розвитку територій; прозоре та ефективне управління земельними ресурсами.

Як було задекларовано, реалізація земельної реформи здійснюється шляхом досягнення таких цілей:

- запровадження прозорого ринку земель сільськогосподарського призначення;
- прозорого та ефективного управління земельними ресурсами.

Очевидно, що початком історії розвитку земельного права сучасної України можна

вважати час, коли було затверджено Постанову Верховної Ради РСР від 18 грудня 1990 р. У ній підкреслювалося, що земельна реформа є складовою економічної реформи, здійснюваної в Україні у зв'язку з переходом економіки до ринкових відносин. Тоді ж було прийнято і Земельний кодекс України. 30 січня 1992 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про форми власності на землю», увівши поряд із державною колективну і приватну форми власності на землю. А 13 березня 1992 р. ВРУ ухвалила новий Земельний кодекс України та Постанову № 2200-ХІІ «Про прискорення земельної реформи та приватизацію землі». Прийняття останнього документа дало змогу почати роздержавлення, паювання і приватизацію землі мешканцями міст та селищ для індивідуального житлового будівництва, садівництва і городництва, надання підприємствам, установам і організаціям земельних ділянок для колективного городництва за рахунок існуючих земель запасу.

Далі був Указ Президента України від 10 листопада 1994 р. «Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва», який прискорив процес роздержавлення земель в Україні. Сам Порядок паювання землі був прийнятий у 1995 р. Указом Президента України № 720/95 «Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям». 3 грудня 1999 р. тодішній Президент України Л. Кучма підписав Указ «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» для реформування протягом грудня 1999 – квітня 2000 р. колективних сільськогосподарських підприємств на засадах приватної власності на землю та майно.

Із прийняттям Конституції України в 1996 р. активізувалася потреба удосконалити прийнятий Земельний кодекс України від 1992 р. відповідно до її положень. 25 жовтня 2001 р. був прийнятий новий Земельний кодекс України. До речі, цей Земельний кодекс України чинний і дотепер. Експерти серед головних заслуг його нової редакції називають

те, що в ній було закладено правове підґрунтя земельної реформи та закріплено напрацьовану практику приватизації земель с/г призначення, зокрема і сертифікат на право на земельну частку (пай). Прикінцевими положеннями кодексу передбачалася розробка законів: «Про землеустрій», «Про державний земельний кадастр», «Про оцінку земель», «Про охорону земель», «Про розмежування земель права державної та комунальної форм власності», «Про державний земельний (іпотечний) банк», «Про ринок землі», «Про визначення правових засад вилучення земель права приватної власності» та ін.

Одним із завершальних етапів земельної реформи в аграрній сфері мало стати запровадження повноцінного ринку землі. Спроби ухвалити відповідні норми робились ще у 2011 р. (законопроект «Про ринок земель» № 9001-д), проте, тоді ж Верховна Рада України продовжила мораторій на купівлю-продаж с/г земель із наступною його пролонгацією пізніше.

Наступним кроком у розвитку земельної реформи стало офіційне відкриття ринку землі з 1 липня 2021 р., оскільки набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення». Він скасував мораторій на продаж землі, який діяв з 1992 р. Таким чином, до 31 грудня 2023 р. купувати землю могли винятково фізособи-громадяни України у розмірі не більше 100 га на одну людину.

За весь час до початку 2024 р., як свідчать дані Держгеокадастру, близько 540 тис. га землі змінили власників. При цьому на продаж припадає лише третина цієї землі, решта включає інші способи передавання землі, наприклад, дарування чи передавання в спадщину. Зазвичай продавали невеликі ділянки – до 5 га.

Після початку військової агресії РФ проти України ринок зупинився на два місяці. А в травні 2022 р. активність знову повернулася.

Треба сказати, що напередодні відкриття ринку землі (в період з 22 по 29 червня 2021 р.) Київським міжнародним інститутом соціології

було проведено опитування (опитано 2031 респондент із 107 населених пунктів України), яке засвідчило, що відкриття ринку землі схвалюють лише 12,1 % українців. Водночас 71,7 % респондентів виступили за проведення референдуму про заборону продажу землі сільськогосподарського призначення. У разі якби такий референдум відбувся, 65,2 % опитаних заявили, що виступили б проти ринку землі. За даними опитування, проведеного впродовж червня-липня 2021 р. Координаційним центром з надання правової допомоги за сприяння проєкту «Підтримка прозорого управління земельними ресурсами в Україні», що впроваджується Світовим банком та фінансується Євросоюзом, лише 19 % респондентів збираються продавати, купувати землю або робити і те, і інше. Цікаво, що серед мешканців обласних центрів потенційних покупців вдвічі більше, ніж серед сільських жителів (URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ac23a50d-e6ef-4846-ae54-38c70bdd5a57/content>).

Так званий другий етап ринку землі розпочався 1 січня 2024 р., коли крім фізичних

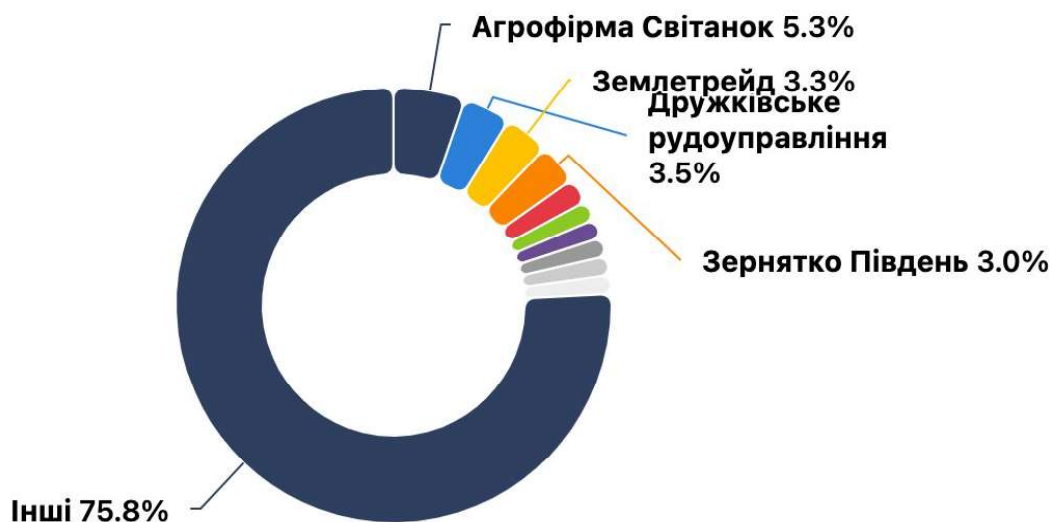
осіб, право власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення отримали юридичні особи – у випадку, якщо вони створені і зареєстровані за законодавством України і їх учасниками є лише громадяни України та/або держава, та/або територіальні громади, територіальні громади та держава. Тут важливий момент: максимальний розмір земельної ділянки, встановлений законодавством – 10 тис. га.

На третьому етапі земельної реформи передбачається відкриття ринку для іноземних громадян та компаній, але відповідне рішення має бути затверджено на всеукраїнському референдумі. Зазначимо, що під час війни референдум провести неможливо.

Наразі Державний земельний кадастр відстежує 281 українську компанію, кожна з яких володіє земельними ділянками понад 100 га.

Найбільшою кількістю землі в Україні володіє агрофірма «Світанок»: понад 5000 га, на другому місці – Дружківське рудоуправління: 3300 га, трійку замикає «Землетрейд» – 3100 га.

Топ-10 компаній, які володіють земельними ділянками понад 100 га Станом на 15 січня 2024 року

© 2023 Опендатабот — відкриті дані

Джерело: <https://forbes.ua/news/noviy-etap-rinku-zemli-z-1-sichnya-biznes-zdebilshogo-prodae-zemelni-dilyanki-a-ne-kupue-22012024-186740>

Принагідно зазначимо, що від початку січня 2024 р., коли ринок землі став відкритим для юридичних осіб, значних операцій із землею сільськогосподарського призначення не було. А за два роки відкритого ринку землі в Україні продано близько 275 157 га сільгоспземлі, що становить 1 % від усіх сільгоспземель, свідчать дані Мінагрополітики.

Яка ж вартість земель сільгосппризначення?

У цьому питанні нам рекомендують орієнтуватися за оцінками профільних експертів та компаній. Відразу зауважимо, що єдину грошову оцінку навряд чи вдасться скласти, адже вартість землі суттєво відрізняється за регіонами. При цьому, якщо раніше враховувалась родючість ґрунтів, кліматичні особливості та розташування, то зараз ключове значення має

віддаленість від зони бойових дій. Наприклад, за даними експерта земельного ринку, заступника директора компанії Zeminvest Є. Носальського, «минулого року вартість землі у центральних регіонах стартувала з 90 тис. грн за гектар, у західних – зі 110 тис. грн, у прикордонних Чернігівській, Сумській та Харківській областях – з 55 тис. грн/га, а в Одеській та Миколаївській – з 60 тис. грн». За оцінками комерційного директора компанії «Твоє Коло» Є. Лісничого у Вінницькій, Тернопільській та Хмельницькій областях вартість гектара сягає 2800–3000 дол., Полтавській – до 2600 дол., у Чернігівській і Сумській може коштувати 2400–2500 дол. за 1 га.

На думку голови Держгеокадастру Д. Макаренка, сьогодні середні по регіонах

України показники нормативної грошової оцінки сільськогосподарських земель (рілля) коливаються від 21,4 тис. грн за 1 га в Житомирській області до 33,6 тис. грн за 1 га у Черкаській області та відображають безпосередньо «якість» ґрунтового покриву регіону в застосуванні до сільськогосподарського виробництва.

Своє враження від новоствореного ринку землі в Україні висловив експрезидент Асоціації «Український клуб аграрного бізнесу» (УКАБ) та генеральний директор агрокомпанії «ІМК» А. Ліссітса в одному з інтерв'ю Forbes. «Є проблема неадекватного формування оцінки. Держава не запровадила обов'язкову реєстрацію ціни під час здійснення угоди купівлі-продажу. Загальна кількість транзакцій за колишніми підмораторними землями із зареєстрованою ціною становить близько 20 % від усіх угод. Тобто більшість транзакцій не мають зареєстрованої ціни. Щоб сформувані справжню ринкову ціну, потрібно щонайменше пів року. Але якщо нотаріуси не вказуватимуть реальну ціну землі, справжня ринкова ціна формуватиметься довше. Якщо аналізувати те, що реєструється, середня ціна близько 1250 дол. за 1 га, офіційна статистика вказує 1300 дол. за 1 га. Середній розмір проданого паю – 3,6 га. Лідирують з продажу Харківська, Кіровоградська та Дніпропетровська області», – зазначив експерт.

За статистикою, яку наводять ЗМІ, на сьогодні ціни купівлі-продажу дуже близькі до нормативної грошової оцінки (НГО), нижче якої ціна не може опускатись за Законом. Так, 22,7 % земель купувалися за ціною, рівною НГО, а 47,2 % – з націнкою не більше 10 %.

Загалом, щоб орієнтуватися в цінах на землю в Україні Держгеокадастр опублікував довідку середніх цін, але офіційна статистика найчастіше показує нижчі ціни за фактичні, про це розповів засновник сервісу Feodal А. Дем'янович. Експерт підкреслив, що ціна української сільськогосподарської землі може відрізнятися, як залежно від регіону, так і виходячи з обраної ділянки.

Серед іншого, А. Дем'янович додав, що саморегуляція ринку землі відбудеться

приблизно за 10 років: «Мінімальна ціна гектара аграрної землі дорівнює її нормативній грошовій оцінці (НГО). Часто в угодах купівлі-продажу сторони зазначають мінімальну вартість, а різницю доплачують готівкою. Офіційна статистика враховує лише офіційні дані продажу, а там ціни нижчі за реальний стан справ. Це переважно стосується малих фермерів, більші аграрії намагаються документально засвідчити вищу вартість землі».

У цьому контексті доречним буде згадати про Постанову Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 2023 р. № 1078 «Деякі питання реалізації пілотного проєкту щодо проведення масової оцінки земель», якою було запущено пілотний проєкт масової оцінки земель в Україні. У цій Постанові обґрунтовано, що в умовах здійснення земельної реформи та беручи до уваги досвід європейських і прибалтійських країн, трансформація системи регулювання оціночної діяльності в Україні та запровадження масової оцінки земель має здійснюватися еволюційним шляхом із виділенням трьох базових етапів: 1) підготовчого (проведення пілотного проєкту); 2) адаптивного (паралельне функціонування нормативної та масової оцінки земель); 3) завершального (скасування нормативної та перехід до застосування масової оцінки). Водночас, як зауважують експерти, досить складно наразі оцінювати якість розрахунку вартості земельних ділянок у разі прийняття за основу чинної методики НГО, що буде здійснюватися в автоматичному режимі, з урахуванням неактуалізованих даних. Та й строки такої актуалізації можуть значно вийти за межі 11 місяців, відведених на пілотний проєкт.

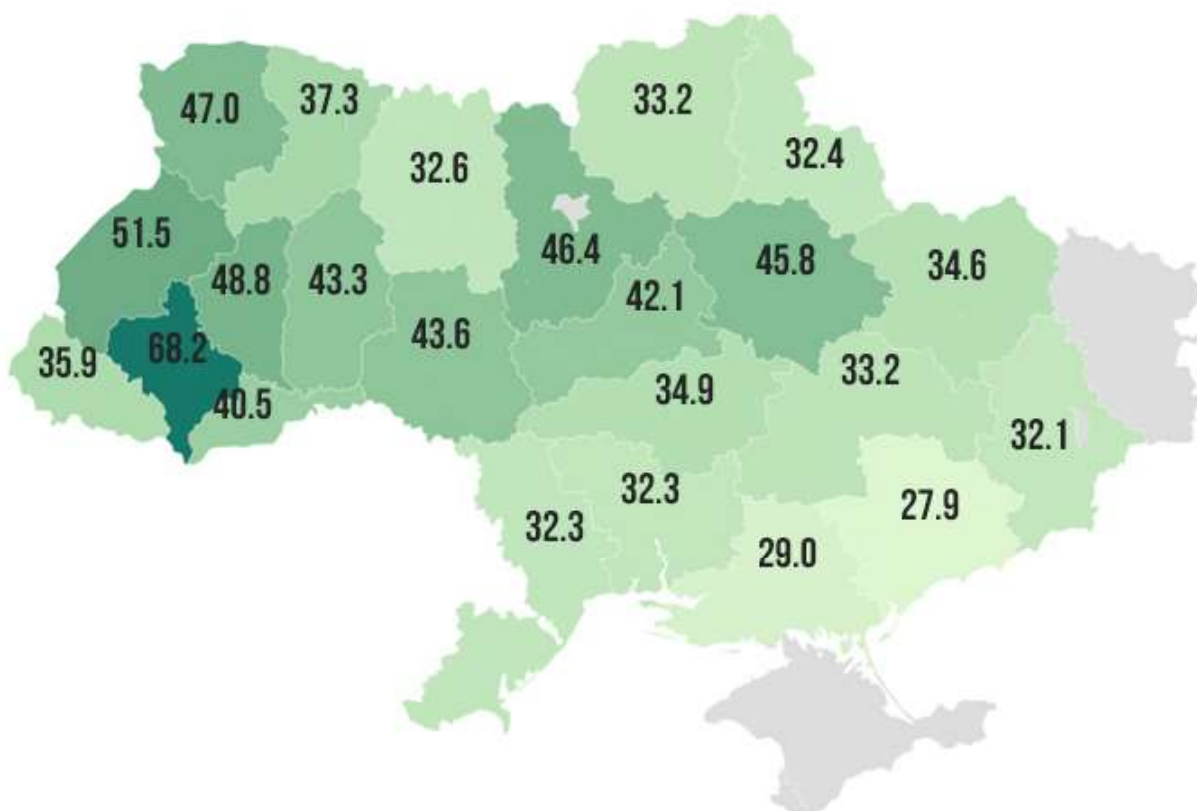
До того ж, на думку фахівців, реалізація пілотного проєкту потребує оперативного доопрацювання та внесення змін, зокрема, до ЗУ «Про оцінку земель», Методики нормативної грошової оцінки земельних ділянок, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України № 1147 від 3 листопада 2021 р., ЗУ «Про Державний земельний кадастр» та Порядку ведення Державного земельного кадастру, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 1051 від 17 жовтня 2012 р., що, у свою чергу, також займе чимало часу.

СКІЛЬКИ КОШТУЄ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА ЗЕМЛЯ В ОБЛАСТЯХ УКРАЇНИ?

ТИС ГРН / ГА, 2023 Р

27.9

68.2

Землі для ведення товарного сільськогосподарського господарства
Джерело: KSE Агроцентр, Держгеокадастр

Джерело: <https://www.epravda.com.ua/publications/2024/01/8/708488>

Цікавими думками діляться експерти з приводу допуску до ринку землі в Україні юридичних осіб. За їх оцінками, цей крок зумовить незначне зростання ціни на ділянки, яке не перевищить 10–15 %. Зокрема, про це повідомляє керівник земельної агенції Volodar В. Нагорний. До того ж експерт вважає, що збільшити вартість землі можуть лише самі покупці, щоб умовити власників ділянок їх продати. Проте аналітик впевнений, що навіть такі дії покупців значно не зможуть вплинути на бажання власників продавати

землю. «Суттєвих змін не слід очікувати, оскільки запуск другого етапу ринку землі не збільшить кількості бажаючих продати власні ділянки. Тобто це не спровокує бажання власників землі їх продавати. Наразі і на першому, і на другому етапі ми бачимо, що холдинги не купують землі, які орендують. Агрохолдинг не має права цього робити в силу законодавчих обмежень, оскільки практично в кожному холдингу в засновниках є якась частинка нерезидента в статутному капіталі», – зазначив В. Нагорний.

Слід зазначити, що Міністерство аграрної політики та продовольства України не спостерігає і не прогнозує ажіотажу на ринку землі. Про це розповів міністр аграрної політики та продовольства України М. Сольський у коментарі для «Укрінформу». «Немає ніякого ажіотажу і його, швидше за все, не буде. Минулі роки продавалося до 1 % всієї сільськогосподарської землі. Схоже, що і на цей рік цифри не дуже зміняться», – сказав він. М. Сольський зазначив, що від моменту відкриття ринку землі для юридичних осіб ніяких змін особливо не відбулося, зокрема поки що підприємці купують землі менше, ніж очікувалось (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3818266-minagropolitiki-ne-fiksue-aziotazu-na-rinku-zemli-solskij.html>).

Також в експертному колі, як повідомляє «Економічна правда», прогнозують, що, незважаючи на підвищення ліміту володіння землі до 10 тис. в Україні, бізнес не зможе викупити усю землю з двох основних причин. Першою причиною називається те, що ділянки в Україні в середньому мають площу до 10 га, тому для придбання великих площ землі знадобиться певний час, а через включення в процес фізичних осіб цей процес стане ще більш тривалим і ризиковим. Другою і найголовнішою причиною неможливості скупки української землі бізнесменами експерти вважають фінансовий аспект: через війну великі гравці земельного ринку понесли значні збитки і втратили частину земельного банку. Зараз придбання 10 тис. га землі коштуватиме агрохолдингу 360 млн грн. За словами експертів, в Україні майже відсутні компанії, які мають такі кошти і можуть вкласти їх у купівлю землі. Аналітики додають, що не всі агрохолдинги юридично зможуть придбати землю. До того ж Земельний кодекс забороняє набувати у власність землю компаніям, серед бенефіціарів яких є іноземці. Це, у свою чергу, відсікає частину провідних гравців агроринку, які мають іноземних інвесторів.

За прогнозами фахівців, на ринку землі в Україні, імовірно, встановиться бізнес модель, за якої великі та середні агропідприємства зможуть викуповувати від 20 до 30 % власного

земельного банку. Ця позиція знайшла своє підтвердження в голови Центру досліджень продовольства та землекористування Київської школи економіки, експерта із земельних питань та аграрної економіки О. Нів'євського. Аналітик зазначив, що не очікує від юридичних осіб значної активності в умовах нового етапу ринку землі. Проте більшість експертів сходяться на думці, що збільшення земельних лімітів та допуск на ринок юридичних осіб стане причиною зростання цін.

Слід зауважити, що власники пайових ділянок у разі наміру їх продати мають право шукати кращого покупця для своєї землі, а не зобов'язані реалізувати їх агропідприємствам, які орендують ці паї. На цьому наголошує адвокат О. Простибоженко в інтерв'ю «Українському радіо», коментуючи допуск із січня 2024 р. юридичних осіб на ринок пайових сільгоспземель. «Юридична особа тепер може викупити земельну ділянку, але тільки за вашою згодою. І бажано, щоб вона не тиснула на свого пайовика, орендодавця. Бо з досвіду ми спостерігали, що були такі агропідприємства, які не купували землю і не дозволяли своїм пайовикам продавати її іншим охочим. Були й підприємства, які тиснули на своїх пайовиків, мовляв, вони (підприємства) нібито мають переважне право купівлі, тому вони куплять за ціною, яку вони хочуть, а не люди», – наголосив він. Тому, на думку юриста, важливо, аби люди розуміли, що агропідприємство купує не за скільки воно хоче, а за скільки домовитися. «Якщо не можете домовитися, то ви маєте цілком законне право шукати кращого покупця для своєї землі. І це може бути тепер як юридична, так і фізична особа. Я досі бачу юридичних осіб, які примудряються у своїх пайовиків купити землю по 20 тис. грн за гектар. І я говорю не про піщані землі в північних регіонах, а про чорноземи центральної України. Тому тут завдання радше до людей розуміти – те, що юридична особа може купити, не означає, що ви зобов'язані саме їй продати і за ціною, яку вона хоче», – вказав О. Простибоженко (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3817513-ak-vlasnikam-paiv-zahistiti-prava-pisla-vidkritta-rinku-zemli-dla-urosib-rozasnenna-urista.html>).

Звернемо увагу, що крім варіанта, коли про продаж землі можна домовитися особисто, існує ще передбачений законодавством також механізм аукціонів, коли ділянку можна виставити на продаж і чекати на найкращу пропозицію.

Наприклад, можна скористатися системою Prozorro.Продажі, яка вже готова до нового етапу земельної реформи, про що повідомив С. Бут, голова правління компанії «Прозорро.Продажі». За його словами, на платформі створений необхідний функціонал та завершується робота над регламентом і оскільки, як підкреслює С. Бут, ринок землі є новим напрямом для України, компанія «Прозорро.Продажі» планує вкладатися технологічно і організаційно в його роботу. Оцінити перші показники нового ринку він планує у середині 2024 р.: «Думаю, ближче до кінця першого півріччя 2024 року на основі реальних аукціонів ми зможемо оцінити основні показники цього ринку».

Між тим доцент кафедри землеустрою Полтавського аграрного університету В. Чувпило зазначає, що другий етап реформи вплине на вартість землі і купівельну спроможність дрібних фермерів: «Вартість одного гектара однозначно зросте, і дійсно це матиме певний вплив на дрібних землевласників. На сьогодні складно витримувати конкуренцію з потужними агровиробниками, а коли юридичні особи зможуть відкрито їх купувати, то зрозуміло, що ціна виросте приблизно на першому етапі відсотків на 20. В них землю ніхто не забирає, в них єдине, що впаде купівельна спроможність, це правда, це треба визнавати». Також експерт додав, що на продаж земель державної комунальної власності діє мораторій і це збереже землі для військовослужбовців.

Водночас треба зауважити, що думки представників влади та ринку щодо ризиків і доцільності відкриття ринку землі для юридичних осіб розділилися.

Серед переваг від нового етапу ринку землі, які отримають аграрії та холдинги, експерти називають: розширення земельного фонду, залучення інвестицій, розвиток аграрних підприємств, використання землі в якості застави. «Ринок потрібен, щоб в аграріїв було

більше фінансових ресурсів. Тільки шляхом його існування, в агросекторі фактично з'явилося додаткової застави на 200 млрд грн. РФ знищила застави на 9 млрд дол. або на 320 млрд грн, а земельна реформа це дещо компенсувала. Коли аграрії кажуть, що в них немає грошей через війну, то тут важливість ринку землі навпаки лише збільшується. Тож варто покращувати його функціонування, а не гальмувати, як пропонує одна з аграрних асоціацій. Це фундаментальна помилка і нерозуміння для чого він потрібен», – говорить експерт із земельних питань О. Нів'євський. За його прогнозами, запуск ринку землі для юридичних осіб позитивно позначиться й на економіці країни – старт другого етапу реформи протягом перших трьох років після 2024 р. даватиме додаткові 1–2,7 % до ВВП щорічно.

Аграрна асоціація України УКАБ також виступає за дотримання формату розвитку ринку землі, який був визначений у 2020 р. На їх думку, його непорушність необхідна як для українського агробізнесу, так і для власників земельних ділянок та майбутньої інвестиційної привабливості сільськогосподарської землі як активу. Відтермінування впровадження другого етапу ринку землі не має жодних підстав, наголошує УКАБ.

Аналогічну позицію займає співзасновник компанії з інвестицій у землю «Твоє Коло» А. Усенко. На його думку, відтермінування реформи матиме негативні наслідки для економіки України, це означатиме гальмування інвестицій у галузь, заморожування довгострокових проєктів з глибокої переробки агропродукції або побудови тих самих систем меліорації. За його словами, ефективним рішенням для забезпечення рівних можливостей для малих та середніх агровиробників можуть стати різні програми державної підтримки – від безкоштовних грантів на розвиток бізнесу до державних програм кредитування на кшталт «5–7–9 %». Окрім того, на його думку, важливим є якнайшвидше запуснути роботу Фонду часткового гарантування кредитів у сільському господарстві. Продовжуючи думку, А. Усенко зазначає, що програма «5–7–9 %» дійсно працює. За даними Мінагрополітики, з початку

2023 р. 13,1 тис. агрогосподарств одержали 70,9 млрд грн банківських кредитів на розвиток. З них за державною програмою «Доступні кредити 5–7–9 %» профінансована переважна більшість – 10,1 тис. агропідприємств на 40,3 млрд грн. За словами експерта, аграрний бізнес не можна планувати на 1–2 роки, потрібно дивитися на 10 років вперед. Якщо міркувати стратегічно, то потенціал зростання вартості гектара с/г землі становить 20 % на рік, тоді як оренда становить 6–8 % на рік, а кредит – 6–15 % залежно від валюти. Очевидно, що це вигідно, і аграрії будуть залучати кредитні кошти для забезпечення безпеки земельного банку на десятиріччя вперед (URL: <https://delo.ua/agro/v-ukrayini-vidkriyut-dostup-do-danix-shhodo-prodaziv-zemli-dlya-neobmezenoyi-kilkosti-koristuvaciv-417434>).

Водночас запуск другого етапу реформи підтримали далеко не всі. І серед аргументів найголовнішим звучить, що ситуація в українському агросекторі в березні 2020 р., коли ухвалили Закон про ринок землі, та наприкінці 2023 р. істотно відрізняється.

Як слушно зазначає голова Всеукраїнської аграрної ради А. Дикун, питання землі в аграрному секторі – це не просто особисте питання її власників та покупців, це питання соціальної, економічної та політичної стабільності всієї держави. Наступний його аргумент – це велика концентрація землі в руках невеликої групи багатіїв, що призводить до знищення малих та середніх аграріїв, залишає їх родини без засобів існування і, як наслідок, – загострення соціального напруження. Це також ставить місцеву владу у важку залежність від нових земельних олігархів, знищуючи місцеве самоврядування. Також купівля землі тими, хто не працює у сільському господарстві, наприклад, з метою пасивних інвестицій, веде до відчуження фермерів від своєї справи, падіння ефективності та обсягів виробництва. Причому, як прогнозує А. Дикун, наслідки таких кроків, навіть після усвідомлення та виправлення помилок, відчувуються десятиріччями.

Як приклад, експерт наводить Польщу, де ринок землі запустили за умови, що один покупець зможе придбати 500 га. Через

декілька років цей показник знизили до 300 га, бо з'явилися побоювання, що с/г території можуть швидко скупити іноземні компанії. Ще одне цікаве обмеження, яке діє у Польщі, – щоб придбати землю с/г призначення потрібно бути фермером.

Якщо порівняти з Україною, то у нас Закон встановив такі обмеження: у перші два з половиною роки діяла заборона на купівлю земель одним покупцем – не більше 100 га в «одні руки». З 2024 р. обмеження становить до 10 тис. га. Діє заборона на продаж державних та комунальних земель. Право купувати с/г землю іноземцями буде вирішуватись на референдумі. До 2030 р. мінімальна ціна за один гектар має становити не менше нормативної грошової оцінки тощо.

Між іншим, у жовтні 2024 р. серед понад 1000 аграріїв по всій Україні Всеукраїнська Аграрна Рада провела опитування щодо їхньої думки про нові правила, які вступили у дію з 1 січня 2024 р. За результатами опитування, як повідомляє «Економічна правда», 73 % аграріїв повністю не схвалюють та 14 % скоріше не схвалюють підняття ліміту продажу землі с/г призначення зі 100 га до 10 000 га з 2024 р. Зі всіх опитаних фермерів лише 3 % готові до збільшення граничного обсягу покупки землі однією юридичною особою та 5 % скоріше схвалюють нові умови.

На думку голови Всеукраїнської Аграрної Ради, така ситуація склалася через те, що більшість українських фермерів просто не можуть собі дозволити зараз купувати землю. «Насправді питання в тому, де взяти гроші на продовження виробничої діяльності. Як, я вже говорив, внаслідок війни агропідприємства вже другий рік працюють у збиток і поки що перспективи покращення ситуації не видно. Частково чи повністю заблоковані порти, удари по суднах, зернових складах та логістичній інфраструктурі, перевантажена логістика в західному напрямку, окупація територій, заміновані поля, обстріли та знищені виробничі потужності – все це працює проти аграрія... Державна підтримка майже відсутня, бо грошей немає. Ціни на продукцію впали нижче собівартості, а от витрати на виробництво

навпаки зросли і продовжують зростати. Все це веде аграрний сектор до системної кризи та черги банкрутств. При цьому, аграрії активно допомагають армії, а багато хто з них захищає нашу країну безпосередньо на фронті. ... Питання зараз стоїть не в тому як в таких умовах агровиробникам купити землю, а в тому як вижити, сплатити за паї та не звільнити з роботи людей <...> Ви лише уявіть, що в умовах війни ми плануємо збільшити обмеження продажу землі в “одні руки” зі 100 відразу до 10 000 гектарів, усвідомлюючи що залишаємо “за бортом” більшість аграріїв та створюємо ідеальні умови для скупки окремими компаніями чи заможними людьми відразу великих територій. Такий крок – це помилка. А в умовах війни така помилка – це злочин проти України. Тому Всеукраїнська Аграрна Рада виступає проти підняття ліміту землі з поточних 100 до 10 000 гектарів в “одні руки” з 2024 року. Варто зазначити, що ми не заперечуємо допуску до ринку юридичних осіб», – говорить голова Всеукраїнської Аграрної Ради А. Дикун.

З цього приводу від імені тисячі аграріїв середнього та малого бізнесу голова Всеукраїнської Аграрної Ради А. Дикун зареєстрував відповідну петицію на сайті Президента України. В основі цієї петиції закладено вимоги залишити до кінця війни та ще на два роки після перемоги ліміт 100 га в одні руки як для юридичних, так і для фізичних осіб. У результаті, за майже три тижні петиція набрала 25 тис. необхідних голосів. «Це свідчить про те, що питання дійсно “на часі”, а влада та аграрії повинні порозумітися до того, як виникнуть непоправні наслідки. Чекаємо розгляду петиції Президентом та сподіваємося на його підтримку», – зазначив голова Всеукраїнської Аграрної Ради. За повідомленням Delo.ua, у відповідь В. Зеленський доручив Прем’єр-міністру Д. Шмигалю всебічно опрацювати це питання, урахувавши можливі ризики для продовольчої безпеки, та вжити необхідних заходів. У свою чергу заступник голови ВАР Д. Марчук зазначив, що з літа минулого року вони розпочали діалог із профільним комітетом у Верховній Раді України, Міністерством

аграрної політики, але поки від них ніяких дій не відбувається.

Свою незгоду з приводу розпочатого другого етапу ринку землі висловили і представники монобільшості у Верховній Раді. Вони зареєстрували законопроекти, які пропонують відкласти відкриття продажу землі для юридичних осіб на кілька років. Як відомо, у травні 2023 р. група депутатів із «Слуг народу» зареєстрували законопроект № 9341 про внесення змін до Земельного кодексу щодо відтермінування набуття юрособами права на купівлю земельних ділянок сільськогосподарського призначення. У документі пропонується перенести цю норму з початку 2024 р. на два роки з дня припинення або скасування воєнного стану на території України. Альтернативний законопроект № 9341-1 пропонує продовжити мораторій на купівлю землі юридичними особами на чотири роки з дня припинення або скасування воєнного стану. Аргументуючи свою позицію, голова міжфракційного депутатського об’єднання «Депутатська аграрна рада» А. Богданець заявив: «... Фермери за останні 32 роки не пам’ятають настільки низьких цін на свою продукцію. Тобто якби вони хотіли вступити в боротьбу з холдингами за закупівлю землі, то не можуть цього зробити, бо два роки показують збитки. І зараз агрохолдинги дійсно скуплять землю, бо їхній бізнес є вертикально інтегрований – від засіювання, збору, переробки до кінцевого продукту, який йде на експорт. До того ж вони мають преференції з кредитування від закордонних банків в країнах, де розміщуються власники цих холдингів. А фермери під купівлю землі не можуть навіть державною програмою “5–7–9” скористатися. Вони вже вимушені техніку продавати задешево – їм просто не потрібні такі потужні трактори, бо агрохолдинги пропонують вищу ціну орендодавцям і забирають гектари собі». Депутат навіть навів у приклад балтійські країни та провів паралелі між тим, що там віддали землі великим агрохолдингам, і подальшим зменшенням сільського населення. «Тож і у нас малі фермерські господарства, а згодом і села, просто зникнуть. Якщо ми до середини

грудня не внесемо зміни до Закону, заднього ходу просто не буде і це для України ще сильно відгукнеться», – вважає нардеп (URL: <https://glavcom.ua/economics/finances/sluhi-naroduvimahajut-perenesti-startu-prodazhu-zemli-dlja-jurosib-bo-fermeri-u-zbitkakh-971537.html>).

Серед невдоволених земельною реформою і група народних депутатів на чолі з Д. Разумковим, який теж зареєстрував законопроект, покликаний відтермінувати запуск другого етапу на рік. У зареєстрованому ними законопроекті № 10366 пропонується відкласти на рік вступ у силу другого етапу земельної реформи, до 1 січня 2025 р. Причина такого відтермінування – забезпечення більш оптимальної моделі ринку землі після повоєнної стабілізації економіки, вважають автори документа.

Противниками вільного ринку землі являються і представники партії «Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина"».

Невдоволення реформою виражають і малі підприємці. Наприклад, ветеран АТО та чинний військовослужбовець Т. Лелюх просить Президента В. Зеленського захистити українські села, обмеживши можливість юрособам скуповувати землю по 10 тис. га в одні руки. За його даними, великий агробізнес може викупити землі сільгосппризначення раніше, ніж це зможуть зробити дрібні фермери, землевласники та чинні військовослужбовці (URL: <https://delo.ua/agro/v-ukrayini-vidkriyut-dostup-do-danix-shhodo-prodaziv-zemli-dlya-neobmezenoyi-kilkosti-koristuvaciv-417434>).

Відкласти другий етап земельної реформи до закінчення війни вимагають і члени громадської спілки «Рух ветеранів України». Про це повідомляє Суспільне. «Загалом реформа непогана, але не в умовах війни. Беремо холдинги, які обробляють сотні тисяч гектарів землі. Що вони зараз роблять? Вони викуплять землю у фермерів-одноосібників, які мають в обробітку від кількох десятків гектарів до кількох тисяч гектарів. І цей фермер припинить існування», – каже фермер О. Горобець (URL: <https://suspilne.media/poltava/635436-comudeaki-fermeri-ta-vijskovi-z-poltavsini-proti-drugogo-etapu-zemelnoi-reformi/>).

Під час цих дискусій варто нагадати, що у разі якщо до 1 січня 2025 р. власник невитребуваної земельної частки (паю) або його спадкоємець не оформив право власності на земельну ділянку, вони вважаються такими, що відмовилися від отримання земельної ділянки.

Про це повідомив заступник міністра аграрної політики з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Д. Башлик на своїй сторінці у фейсбук. Чинownik порадив усім, хто має сертифікати на земельну частку (пай), не замінені на виписку з Реєстру майнових прав на право власності на земельну ділянку, терміново оформити право власності. Після 1 січня 2025 р. незатребувані ділянки будуть визнані безгоспними. Їх передадуть у комунальну власність територіальної громади, на території якої вони розташовані.

До речі, заборона на купівлю землі діє в шести країнах світу – Венесуелі, КНДР, Конго, Кубі, Таджикистані та Білорусі.

Ще один цікавий момент: у 2021 р. міжнародна ініціатива Land Matrix опублікувала аналітичний звіт «Підбиття підсумків глобальної "земельної лихоманки" – незначні вигоди, суттєві ризики для людей та довкілля» на основі зібраних даних про масштабні придбання земель по всьому світу. Згідно з цим звітом, Україна перебуває на 2-му місці серед країн світу за загальною площею земель, яку контролюють іноземні інвестори. Більше 3,3 млн га контролюють міжнародні інвестори в нашій країні. Вище за Україну знаходиться лише Індонезія, де контролюється понад 3,6 млн га. «Сільське господарство України, зокрема земля, дуже цікаве серед інвесторів, що підтверджується даними Land Matrix – 250 угод та 3,3 млн га сільськогосподарських земель контролюється іноземними компаніями. Зазвичай вони ведуть інтенсивне сільське господарство, яке має негативні наслідки для довкілля. Мова про забруднення води, ґрунтів та зменшення біорізноманіття. Концентрація земель може призвести до масштабної деградації земель, якщо не почати змінювати підходи та с/г практики вже зараз та посилювати екоконтроль за агровиробниками», – говорить М. Амосов, керівник відділу екологізації промисловості ГО Екодія.

Отже, як бачимо, слід приділити ще чимало зусиль для розробки прозорого та справедливого алгоритму дій щодо реформування земельного комплексу нашої країни. Всі протестні позиції українського народу з цього приводу – це дзвіночки, щоб замислитись, чи правильно ми запроваджуємо ринок землі сільськогосподарського призначення? (Стаття підготовлена з використанням інформації таких джерел: Офіційний вебпортал парламенту України <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43431>); Укрінформ (<https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3818266-minagropolitiki-ne-fiksue-aziotazu-na-rinku-zemli-solskij.html>); <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3799222-minagropolitiki-ne-planue-zminuvati-drugij-etap-zemelnoi-reformi-v-ukraini-solskij.html>); <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3816650-na-rinku-zemli-ukrainski-kompanii-vze-prodali-207-gektariv-opendatabot.html>); <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3817513-ak-vlasnikam-paiv-zahistiti-prava-pisla-vidkrittja-rinku-zemli-dla-urosib-rozasnenna-urista.html>); <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3818266-minagropolitiki-ne-fiksue-aziotazu-na-rinku-zemli-solskij.html>); GOLAW (<https://golaw.ua/ua/insights/publication/land-reform-in-ukraine-basic-information/>); Yur-Gazeta.com (<https://yur-gazeta.com/publications/practice/zemelne-agrarne-pravo/shcho-ne-tak-iz-provedennyam-masovoyi-ocinki-zemel-ta-do-chogo-gotuvatisya.html>); <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zemelne-agrarne-pravo/zemelna-reforma-v-ukrayini-kinec-i-znovu-pochatok.html>); Wikinedia (https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96); Forbes (<https://forbes.ua/news/noviy-etap-rinku-zemli-z-1-sichnya-biznes-zdebilshogo-prodae-zemelni-dilyanki-ane-kupue-22012024-18674>); <https://forbes.ua/news/zemelna-reforma-za-dva-roki-v-ukraini-prodano-1-silgospzemel-04072023-14605>; [\[zarabatyvayut-ukrainsy-rasskazyvaet-aleks-lissitsa-20012022-3320\]\(https://zarabatyvayut-ukrainsy-rasskazyvaet-aleks-lissitsa-20012022-3320\)\); Інформатор \(<https://fin.informator.ua/uk/nepravilno-zareyestrovani-zemelni-dilyanki-viznayut-bezgospnimskilki-chasu-zalishilosya-abi-jih-oformiti>\); Економічна правда \(<https://www.epravda.com.ua/publications/2024/01/8/708488/>\); <https://www.epravda.com.ua/news/2024/01/16/708809/>; <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/11/24/706947/>; <https://www.epravda.com.ua/publications/2024/01/11/708612/>\); AgroPolit.com \(<https://agropolit.com/news/27381-v-ukrayini-agropidpriyemstva-zmojut-vikupiti-lishe-20--30-zemelnogo-banku>\); <https://agropolit.com/news/27440-indeksatsiya-ngo-zemel-za-2023-rik--derjgeokadastr-onoviv-informatsiyu>; <https://agropolit.com/news/27384-na-drugomu-etapi-rinku-zemlya-podorojchaye-lishe-na-10--15--ekspert>; <https://agropolit.com/news/27378-eksperti-rozpovili-chi-zmoje-biznesskupiti-zemlyu-v-ukrayini-pislya-pidvischennyalimitu-do-10-tis-ga>; <https://agropolit.com/news/27380-eksperti-rozpovili-scho-bude-ztsinami-na-zemlyu-v-ukrayini>; <https://agropolit.com/news/27314-eksperti-rozpovili-yakiperevagi-vidkrivaye-drugiy-etap-rinku-zemli>; <https://agropolit.com/news/27319-na-novomu-etapi-rinok-zemli-stane-bilsh-konkurentnim--kerivnik-prozoroprodadji>; <https://agropolit.com/news/27378-eksperti-rozpovili-chi-zmoje-biznesskupiti-zemlyu-v-ukrayini-pislya-pidvischennyalimitu-do-10-tis-ga>\); Центр екологічних ініціатив «Екодія» \(\[https://ecoaction.org.ua/ukraina-druha-u-sviti-za-ploshcheiu-zemel-kontrolovanykh-inozemnyy-investoramy.html?gad_source=1&gclid=CjwKCAiA8NKtBhBtEiwAq5aX2HAIgqKc50NdtU2amr-sNJl0hvnHdexw5e0FIEvriUInAIXtGmw6xoCRrsQAvD_BwE\]\(https://ecoaction.org.ua/ukraina-druha-u-sviti-za-ploshcheiu-zemel-kontrolovanykh-inozemnyy-investoramy.html?gad_source=1&gclid=CjwKCAiA8NKtBhBtEiwAq5aX2HAIgqKc50NdtU2amr-sNJl0hvnHdexw5e0FIEvriUInAIXtGmw6xoCRrsQAvD_BwE\)\); Delo.ua \(<https://delo.ua/agro/v-ukrayini-vidkriyut-dostup-do-danix-shhodo-prodaziv-zemli-dlya-neobmezenoyi-kilkostikoristuvaciv-417434/>\); Суспільне \(<https://suspilne.media/635436-comu-deaki-fermeri-ta-vijskovi-z-poltavsini-proti-drugogo-etapu-zemelnoi-reformi>\); ДЗЕРКАЛО ТИЖНЯ. Україна \(\[20\]\(https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/zemelna-reforma-menshe-nizh-za-rik-nevitrebuvani-</p></div><div data-bbox=\)](https://forbes.ua/inside/rynku-zemli-polgodaudalas-li-reforma-veka-i-kak-na-etom-</p></div><div data-bbox=)

paji-budut-viznani-bezhospnimi.html); Главком (https://glavcom.ua/economics/finances/sluhi-narodu-vimahajut-perenesti-startu-prodazhu-zemli-dlja-jurosib-bo-fermeri-u-zbitkakh-971537.html; https://glavcom.ua/economics/finances/vidsohodni-startuvav-druhij-etap-zemelnoji-

reformi-shcho-zminilosja-977804.html); С. М. Гусаров «Земельна реформа в Україні: світоглядно-історичний аспект» (https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ac23a50d-e6ef-4846-ae54-38c70bdd5a57/content).

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА *

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Олена Білоконь, к.ю.н., суддя Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, Юлія Черняк, д.ю.н., суддя Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, спеціально для “Судово-юридичної газети”

Обмеження у дієздатності та визнання недієздатним громадянина України, який проживає за кордоном: порядок визначення компетентного суду і встановлення опіки та піклування

Справа про обмеження цивільної дієздатності чи про визнання недієздатним громадянина України, який проживає за кордоном, є справою з «іноземним елементом», а отже, породжує питання міжнародної підсудності, а саме: суди якої держави – український суд як суд держави громадянства фізособи, чи іноземний суд як суд держави, в якій громадянин України наразі проживає, – є компетентними розглядати таку справу, а також питання взаємодії компетентних органів обох держав.

Передумова проблематики. Внаслідок російської-української війни багато громадян України, у тому числі і тих, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати свої обов'язки і над якими встановлено опіку чи піклування, вимушено змінили місце проживання, виїхавши за кордон. У Спеціальній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо додержання соціальних та економічних прав повнолітніх осіб, які потребують опіки та

піклування, в умовах дії правового режиму воєнного стану, зазначено, що станом на 24 лютого 2022 року, за даними Центральної виборчої комісії, в Україні задокументовано 35 372 особи, які визнані недієздатними.

Упродовж 2023 року іноземні суди констатували істотний наплив заяв про обмеження у дієздатності та про визнання недієздатними громадян України, які проживають за кордоном. Йдеться також і про тих громадян України, які були визнані недієздатними українським судом і щодо яких закінчився 2-річний строк, встановлений рішенням українського суду відповідно до частини шостої статті 300 ЦПК України.

Справа про обмеження цивільної дієздатності чи про визнання недієздатним громадянина України, який проживає за кордоном, є справою з «іноземним елементом» (стаття 1 ЗУ «Про МПрП»), а отже, породжує питання міжнародної підсудності, а саме: суди якої держави – український суд як суд держави громадянства фізичної особи, чи іноземний суд як суд держави, в якій громадянин України наразі проживає, – є компетентними розглядати таку справу, а також питання взаємодії компетентних органів обох держав.

Джерелами правового регулювання визначення підсудності справ про обмеження у дієздатності чи про визнання недієздатним

* Збережено стиль і граматику оригіналу

громадянина України, який проживає за її межами, є стаття 76 ЗУ «Про МПрП», стаття 295 ЦПК України, а також двосторонні договори України про правову допомогу у цивільних і сімейних справах. Останні зазвичай містять окрему об'ємну статтю, яка має назву «Обмеження в дієздатності або визнання особи недієздатною (повне і часткове визнання недієздатним)» і закріплює не лише норми про міжнародну підсудність, але й колізійні норми, які визначають, правом якої держави має керуватися компетентний суд при вирішенні справи. Прикладом саме такої статті є стаття 22 Договору між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах 1993 року (надалі – Договір із Республікою Польща про правову допомогу).

Упродовж 2023 року до Верховного Суду, за посередництвом Міністерства юстиції України, надійшло декілька запитів від польських судів, в яких було відкрито провадження у справі про визнання недієздатним (або про обмеження у дієздатності) громадянина України, який проживає у Республіці Польща. Польські суди, посиляючись на положення статті 22 Договору між Україною і Республікою Польща, а також частину другу статті 295 ЦПК України, просили саме Верховний Суд підтвердити їхню юрисдикцію на розгляд справи.

Одразу зазначимо, що визначення компетентного суду у вказаних категоріях справ є актуальним не лише для польсько-української судової практики. Правила міжнародної підсудності, аналогічні за змістом до правил, які викладено у статті 22 Договору між Україною і Республікою Польща, є також у двосторонніх договорах України про правову допомогу з низкою інших держав: Литовською Республікою 1993 р. (ст. 23), Республікою Молдова 1993 р. (ст. 22), Естонською Республікою 1995 р. (ст. 23), Латвійською Республікою 1995 р. (ст. 22), Республікою Грузія 1995 р. (ст. 23), Республікою Македонія 2000 р. (ст. 21), Чеською Республікою 2001 р. (ст. 23), Румунією 2002 р. (ст. 23).

Усі перераховані статті двосторонніх договорів України про правову допомогу

встановлюють для справ про визнання особи недієздатною або про обмеження особи у дієздатності міжнародну спеціальну (альтернативну) підсудність. Це означає, що заявник може на власний розсуд звернутися:

або до суду тієї Договірної Сторони, громадянином якої є особа, яка має бути обмежена в дієздатності або визнана недієздатною (*forum nationalis*),

або до суду тієї Договірної Сторони, на території якої знаходиться місцепроживання цієї особи (*forum domicilium*).

Розглянемо декілька можливих алгоритмів встановлення компетентного суду.

Ситуація 1. Актуальним місцем проживання громадянина України, інтереси та права якого потребують захисту шляхом обмеження у дієздатності чи визнання його недієздатним, є іноземна держава (приміром, Республіка Польща). Заявник вирішує подавати заяву про обмеження громадянина України у дієздатності (чи про визнання недієздатним) до українського суду.

У цьому випадку компетенція українського суду ґрунтуватиметься на положеннях частини першої статті 22 Договору із Республікою Польща про правову допомогу («якщо цей Договір не передбачає інше, при обмеженні в дієздатності або визнанні особи недієздатною компетентним є суд тієї Договірної Сторони, громадянином якої є особа, яка має бути обмежена в дієздатності або визнана недієздатною») та пункту 9 першої частини статті 76 Закону України 2005 року «Про МПрП» («судам України підсудні справи окремого провадження, які стосуються особистого статусу або дієздатності громадянина України»).

Внутрішня територіальна підсудність справи конкретному місцевому суду України визначатиметься за клопотанням заявника ухвалою судді Верховного Суду відповідно до частини другої статті 295 ЦПК України.

Ситуація 2. Актуальним місцем проживання громадянина України, інтереси та права якого потребують захисту шляхом обмеження у дієздатності чи визнання недієздатним, є іноземна держава (приміром, Республіка

Польща), і заявник вирішує подавати заяву про обмеження громадянина України у дієздатності (визнання його недієздатним) до суду саме цієї держави.

Виходячи з положень частини другої і третьої статті 22 Договору із Республікою Польща про правову допомогу, для встановлення компетенції польського суду потрібно дотримання низки передумов.

По-перше, польський суд як суд Договірної держави місця проживання громадянина України повинен повідомити відповідний український суд про те, що ним встановлено підстави для обмеження громадянина України в дієздатності або визнання його/її недієздатним(ою). Виходячи з практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, таким «відповідним українським судом» є місцевий суд (суд першої інстанції) за місцем зареєстрованого або постійного місця проживання (останнього відомого місця проживання) в Україні громадянина України, про обмеження в дієздатності або визнання недієздатним якого йдеться (ухвали Верховного Суду у складі Касаційного Цивільного Суду від 19 грудня 2023 року (провадження № 61-234вп23), від 05 жовтня 2023 року у справі № 597/1676/23 (провадження № 61-165вп23), від 11 квітня 2023 року (провадження № 61-44вп23).

По-друге, польський суд як суд Договірної держави місця проживання громадянина України може розглянути і вирішити справу про обмеження в дієздатності (визнання недієздатним) громадянина України, якщо відповідний український суд надасть йому право на вчинення цих процесуальних дій або не висловиться протягом трьох місяців. Приміром, Котовський міськрайонний суд Одеської області, розглядаючи повідомлення Округного суду у м. Ченстохови про надходження заяви про визнання недієздатним громадянина України, застосував статтю 22 Договору із Республікою Польща про правову допомогу і, врахувавши громадянство, фактичне місце проживання, стан здоров'я, обставини, в яких опинилася ОСОБА, дійшов висновку про надання згоди Округному суду

в м. Ченстохови на виконання подальших процесуальних дій у справі за клопотанням Округного прокурора в м. Ченстохови про визнання ОСОБИ недієздатною. Суд вважав, що розгляд вказаної справи компетентним судом Республіки Польща буде необхідним для захисту прав і законних інтересів громадянина України, розгляд справи на території України може бути утрудненим для учасників судового розгляду (Ухвала Котовського міськрайонного суду Одеської області від 08.02.2024 року у справі № 505/1601/23 (провадження № 2-о/505/55/2024).

По-третє, положення цивільного законодавства обох держав (українського та польського) щодо підстав для обмеження особи в дієздатності чи визнання особи недієздатною є однаковими. Так, відповідно до частини третьої статті 22 Договору з Республікою Польща про правову допомогу «суд за місцем проживання цієї особи може провести справу про обмеження в дієздатності або визнання її недієздатною відповідно до законодавства своєї держави, якщо причина обмеження в дієздатності або визнання недієздатною передбачається також законодавством тієї Договірної Сторони, громадянином якої є ця особа».

По-четверте, рішення польського суду про обмеження в дієздатності або визнання недієздатним громадянина України пересилається Міністерству юстиції України, яке пересилатиме його відповідному місцевому суду (для цілей частини третьої статті 22) та компетентному органу опіки та піклування (для цілей частини четвертої статті 31 Договору з Республікою Польща про правову допомогу, яка регулює питання опіки та піклування).

Одночасно із питанням про визнання особи недієздатною/обмеження особи в дієздатності обов'язково вирішується питання про призначення такій особі опікуна/піклувальника (стаття 60 ЦК України).

Двосторонніми договорами України визначено, що у справах про опіку та піклування, за загальним правилом, компетентним є орган опіки та піклування і застосовується законодавство Договірної Сторони,

громадянином якої є особа, що потребує опіки або піклування (ч.1 ст. 31 Договору із Республікою Польща про правову допомогу). Ці положення договорів узгоджуються із ст. 24 Закону України «Про міжнародне приватне право», згідно з якою встановлення і скасування опіки та піклування над малолітніми, неповнолітніми, недієздатними особами, особами, цивільна дієздатність яких обмежена, регулюються особистим законом підопічного (*lex personalis*). Щодо особистого закону фізичної особи, то він визначається ст. 16 цього Закону.

Отже, питання про встановлення опіки або піклування щодо громадянина України, який проживає в Республіці Польща і щодо якого польський суд ухвалив рішення про обмеження в дієздатності чи визнання недієздатним, вирішуватиме згідно із законодавством України український місцевий суд за місцем реєстрації громадянина України за поданням органу опіки і піклування.

Проте, виходячи зі змісту Договору з Республікою Польща про правову допомогу, із цього загального правила є винятки, коли тимчасово та з обмеженими повноваженнями компетенцію на прийняття заходів опіки та піклування щодо громадянина України матиме польський орган опіки і піклування, і застосованим буде не українське, а польське право.

Такі винятки пов'язані із терміновою необхідністю захисту прав, інтересів або майна громадян України, які проживають на території Республіки Польща і за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права або виконувати свої обов'язки.

Так, польський суд у невідкладних випадках задля захисту прав, інтересів або майна таких осіб може винести тимчасове розпорядження (частина четверта статті 22 Договору із Республікою Польща про правову допомогу) або вжити інші заходи опіки/піклування, які залишаються в силі доти, доки український орган опіки та піклування не винесене іншого рішення (частина четверта, п'ята статті 31 Договору з Республікою Польща про правову допомогу). Прикметно, що за такої

ситуації польський суд діятиме як так званий «суд за необхідністю» (*forum necessitates*) і ухвалюватиме по відношенню до громадянина України тимчасові розпорядження, копії яких мають бути надіслані відповідним місцевому суду України та органу опіку та піклування України.

Також допускається передача обмеженої компетенції українським органом опіки та піклування компетентному органу Республіки Польщі як Договірної Сторони, на території якої знаходиться місце проживання або перебування, або майно громадянина України, який є під опікою чи піклуванням (частини шоста, сьома статті 31 Договору з Республікою Польща про правову допомогу).

Перспективи подальшого міжнародного правового регулювання. У 2000 році під егідою Гаазької Конференції з міжнародного приватного права прийнято Конвенцію про міжнародний захист повнолітніх. Конвенція набула чинності 01 січня 2000 року, і наразі її учасниками є 15 європейських держав (це майже всі держави-члени ЄС, а також Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії). Крім того, її підписали Італія, Ірландія, Люксембург, Нідерланди і Польща. Що стосується України, то законопроект про приєднання до Конвенції перебуває на опрацюванні в профільних департаментах Мін'юсту з метою вивчення питання щодо відповідності положень Конвенції законодавству України.

Конвенція спрямована на «забезпечення захисту у міжнародних ситуаціях повнолітніх осіб, які у зв'язку з хворобою або недостатністю особистих здібностей, не можуть захищати свої інтереси». Однією із цілей Конвенції є визначення того, органи якої держави мають юрисдикцію застосовувати заходи, спрямовані на захист повнолітньої особи або її майна. Загальним критерієм визначення міжнародної юрисдикції справ про визнання особи недієздатною та встановлення режиму захисту самої особи та її майна є її звичайне місце проживання (стаття 5). Субсидіарно юрисдикцію у цих справах мають також суди держави громадянства повнолітньої особи (ст. 7) і суди держави, в якій знаходиться майно

повнолітньої особи (ст. 9). Окремо Конвенцією врегульовано питання захисту повнолітніх недієздатних осіб, які вимушено виїхали зі своєї держави та стали біженцями, зокрема внаслідок військових дій у державі свого громадянства чи місця проживання (статті 6, 10, 11). У цілому правила Конвенції щодо визначення юрисдикції є доволі гнучкими і закріплюють одну із тенденцій сучасного міжнародного цивільного процесу, яка поступово знаходить своє відображення і в українській судовій практиці, а саме: необхідність співробітництва між юрисдикційними органами Договірних держав, у тому числі з питань передачі юрисдикції (<https://sud.ua/uk/news/blog/296277-ogranichenie-v-deesposobnosti-i-priznanie-nedeesposobnym-grazhdanina-ukrainy-prozhivayuschego-za-rubezhom-poryadok-opredeleniya-kompetentnogo-suda-i-ustanovleniya-opeki-i-popechitelstva>). – 2024. – 22.03).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Артем Біденко, керівник Інституту інформаційної безпеки

Чому деградували українські санкції?

Санкції є не менш важливим інструментом війни, ніж бойові дії. Вони допомагають скорочувати потік військових технологій або технологій подвійного призначення до російського військово-промислового комплексу та зменшувати доходи країни агресора – російської федерації.

По суті, це економічний фронт, який ми відкрили проти ворога та його посібників. Він дозволяє фінансово знекровлювати людей та компанії, які допомагають росії набиратися міці проти України.

Від початку війни в Україні накладено санкції на 16 566 фізичних і юридичних осіб. Питання в тому, наскільки вони обґрунтовані. Чи дійсно покарані ті, хто працює на російську, а не на українську економіку? Адже санкції означають припинення роботи на українському ринку.

І тут проблема в тому, що це складно визначити.

Механізм запровадження санкцій в Україні вкрай непрозорий. Про це вголос відкрито говорять як в Україні, так і у світі. «РНБО затверджує санкційні списки на підставі таємних довідок від силових відомств. Що написано в цих довідках, як вони формуються і наскільки інформація в них достовірна – загадка як для українського суспільства, так і для західних союзників».

Подають інформацію на РНБО п'ять суб'єктів: уряд, парламент, президент України, Нацбанк, СБУ. РНБО – вводить санкції, погоджує їх президент або разом з ним Верховна Рада, якщо санкції секторальні. А хто аналізує і фіналізує цю інформацію підписантам? Ймовірно, РНБО. Але це неточно.

Це породжує цілком обґрунтовані думки про існування подвійних стандартів в цьому процесі. Інакше як пояснити, що зрадник Володимир Сівкович та очільник МВС часів Януковича Віталій Захарченко чомусь оминають санкцій? А компаніям, які не мають зв'язків з росією, анулюють ліцензії, закривають бізнес?

Така невизначеність, незрозумілість, непрозорість, що й досі обумовлює в Україні введення санкцій, призводить до того, що їх часто не підтримують західні партнери.

У наших західних партнерів є логічні запитання в плані довіри до українських санкцій, адже докази порушень є таємними і не надаються, коли запитують походження санкцій. Іноземна преса повниться матеріалами, в яких санкції в Україні ототожнюють з корупцією. «У непрозорому українському політичному та бізнес-середовищі інструмент санкцій перетворився на надмірно використану, зловживану та політизовану зброю. А в деяких випадках санкції взагалі не мають нічого спільного з росією, за заявами постраждалих українських підприємців».

Кількість санкцій зростає, а довіра до їх об'єктивності – падає. Інакше як деградацією цей процес не назвеш.

Маховик невдоволення санкціями розкручується. Кілька великих українських компаній заявляють про безпідставність

санкцій проти них або їхніх власників і вимагають судового перегляду чи належного розслідування. Греція опротестувала українські санкції проти її компаній, яких «звинувачують як спонсорів міжнародної війни, хоча вони не порушують обмежувальних заходів проти Росії».

Це змушує західних експертів давати відверті поради нашій владі – якщо Україна помилково накладає санкції на вітчизняні чи іноземні компанії, вона повинна забезпечити чіткий і законний процес оскарження, дотримуючись верховенства права. Це одна з головних відмінностей між українським і західним режимами санкцій, яка потребує гармонізації.

Поки так не виглядає. За час повномасштабної війни не зроблено достатньо, щоб уникнути неправдивих звинувачень в подвійних стандартах, показати прозорість і довести, що влада України діє винятково в інтересах України. Це публічно підтверджують офіційні органи.

Так, МЗС озвучив, що отримав численні звернення представників дипломатичного корпусу країн-партнерів з приводу відсутності нормативної бази для існування списку «Міжнародних спонсорів війни». Мініюст підтвердив, що неприйнятно поширювати від імені держави санкційну інформацію без врегулювання питань на законодавчому рівні.

Тобто розуміючи проблему, усвідомлюючи іміджеві втрати – досі ніхто не взявся за те, щоб зробити механізм запровадження санкцій прозорішим. А на днях уряд «добив» надію виправити ситуацію з заангажованістю щодо встановлення санкцій – Кабмін відібрав право на складання списку «Міжнародних спонсорів війни» у НАЗК і передав його до РНБО.

Іронія в тому, що НАЗК – єдиний поки що відкритий проєкт, контрольований парламентом та Єврокомісією щодо антикорупційної політики в Україні. Агентство максимально прозоро, на підставі зрозумілих аргументів вносило іноземні компанії до списку так званих «Міжнародних спонсорів війни». Довіра до НАЗК у партнерів дуже висока. Тепер це буде робити РНБО, яка ухвалює рішення «колегіально», в закритому режимі,

без пояснень чи аргументів та без права на оскарження.

Виходить, Україні так і не вдалося уникнути спокуси проігнорувати критику друзів та партнерів у встановленні санкцій проти росії. А відтак ми дискредитуємо саму ідею санкцій. Зловживання санкціями під час війни для зведення рахунків або підризу бізнес-конкуренції не принесе перемоги ні Україні, ні Заходу. Від того виграє лише росія. Чи розуміють це нагорі? (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/bidenko/6601b00d52402/>). – 2024. – 25.03).

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Олександр Кухарев, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права та процесу Харківського національного університету внутрішніх справ, викладач Національної школи суддів України, член Науково-консультативної ради при Верховному Суді

Іпотека в спадок – можливість для зняття обтяження є

Аналізується спеціальна підстава припинення іпотеки у сфері спадкового права, що прямо не передбачена Цивільним кодексом України, а також Законом України «Про іпотеку». Подається відповідна практика Верховного Суду.

Поширеними на практиці є випадки спадкування прав на нерухомість, обтяжену іпотекою. У такому разі підлягає застосуванню правило слідування іпотеки, сутність якого розкривається у ст. 23 Закону України «Про іпотеку» і зводиться до такого: у разі переходу права власності (права господарського відання, спеціального майнового права) на предмет іпотеки від іпотекодавця до іншої особи, у тому числі в порядку спадкування чи правонаступництва, іпотека є дійсною для набувача відповідного нерухомого майна навіть у випадку, якщо до відома набувача не доведена інформація про обтяження майна іпотекою.

Особа, до якої перейшло право власності (право господарського відання, спеціальне

майнове право) на предмет іпотеки, набуває статус іпотекодавця і має всі його права та несе всі його обов'язки за іпотечним договором в обсязі та на умовах, що існували до набуття такою особою права власності на предмет іпотеки.

Якщо право власності (спеціальне майнове право) на предмет іпотеки переходить до спадкоємця фізичної особи – іпотекодавця, такий спадкоємець не несе відповідальності перед іпотекодержателем за виконання основного зобов'язання, але в разі його порушення боржником відповідає за задоволення вимоги іпотекодержателя в межах вартості предмета іпотеки.

Таким чином, за загальним правилом, іпотечне зобов'язання у зв'язку зі смертю іпотекодавця не припиняється, хоча це, безумовно, не влаштовує спадкоємців іпотекодавця.

При цьому цивільні правовідносини, що виникають внаслідок спадкування прав на нерухомість, обтяжену іпотекою, суттєво ускладнюються через застосування не лише Закону України «Про іпотеку» та норм § 6 глави 49 ЦК України, а й положень книги 6 ЦК України «Спадкове право». Зокрема, згідно зі ст. 1281 ЦК України кредиторів іпотекодавця належить пред'явити свої вимоги до спадкоємця, який прийняв спадщину, не пізніше шести місяців з дня одержання спадкоємцем свідоцтва про право на спадщину на все або частину спадкового майна незалежно від настання строку вимоги. Якщо кредитор іпотекодавця не знав і не міг знати про прийняття спадщини або про одержання спадкоємцем свідоцтва про право на спадщину, він має право пред'явити свої вимоги до спадкоємця, який прийняв спадщину, протягом шести місяців з дня, коли він дізнався про прийняття спадщини або про одержання спадкоємцем свідоцтва про право на спадщину.

Викладене свідчить про обов'язковість оприлюднення кредитором іпотекодавця своїх вимог, заявляючи в такий спосіб про свій титул. Оскільки зобов'язання з повернення кредиту іпотекодавцем включається до складу спадщини, то строки пред'явлення кредитором

вимог до спадкоємців позичальника, а також порядок задоволення цих вимог регулюються ст. ст. 1281, 1282 ЦК України. Причому кредитор, який не пред'явив свої вимоги у шестимісячний строк до спадкоємців боржника, що прийняли спадщину, позбавляється права вимоги (ч. 4 ст. 1281 ЦК України). Отже, строки визначені у ст. 1281 ЦК України – є преклюзивними, вплив яких припиняє існування права вимоги кредитора внаслідок нездійснення ним свого права. Через це такі строки не підлягають поновленню, оскільки за своєю сутністю вони є відмінними від строку позовної давності (гл. 19 ЦК України).

Велика Палата Верховного Суду ще у 2018 р. дійшла висновку, що у ст. 1281 ЦК України визначаються преклюзивні строки пред'явлення вимог кредиторів іпотекодавця, що застосовуються також до кредитних зобов'язань, забезпечених іпотекою (постанова від 17 квітня 2018 р., судова справа № 522/407/15-ц, провадження № 14-53цс18). Подібна правова позиція використовується Верховним Судом і практика в цьому напрямі досі залишається незмінною. Хоча такий підхід не влаштовує вже іпотекодержателя – зазвичай це банк, з яким іпотекодавець за життя уклав кредитний договір і передав належне майно в іпотеку.

У зв'язку з цим на практиці виникає цілком закономірне питання – а що відбувається з іпотекою, коли кредитор іпотекодавця (іпотекодержатель в іпотечному правовідношенні) не звертається з вимогою до спадкоємців боржника, хоча про смерть останнього кредитором було повідомлено? І такий стан юридичної невизначеності може тривати роками, адже, незважаючи на бездіяльність кредитора, запис про обтяження майна іпотекою є чинним у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно. А це суттєво обмежує права спадкоємців, які позбавлені правової можливості розпоряджатися відповідним майном.

На мою думку, при вирішенні цього питання має бути забезпечений оптимальний баланс між інтересами спадкоємців боржника та його кредитором. Адже спадкоємець не повинен

ставати «заручником» бездіяльності кредитора. Тим більше, що особа здійснює свої цивільні права вільно, на власний розсуд (ч. 1 ст. 12 ЦК України).

Верховний Суд став на сторону спадкоємців боржника, зазначивши, що у разі пропуску кредитором (іпотекодержателем) строку пред'явлення вимог до спадкоємця, визначеного у ст. 1281 ЦК України, останній може звернутися до суду із позовом про припинення іпотеки та скасування заборони на нерухоме майно, і такий позов підлягає задоволенню (постанова від 14 червня 2023 р., судова справа № 490/5578/21, провадження № 61-4351св23; постанова від 01 лютого 2023 р., судова справа № 390/1205/19, провадження № 61-12022св20).

У постанові від 02 лютого 2023 р. Верховний Суд наголосив, що суди попередніх інстанцій дійшли обґрунтованого висновку про наявність підстав для задоволення позову про визнання припиненими зобов'язань та обтяжень, оскільки кредитор спадкодавця з 03 квітня 2015 р. був обізнаний про смерть позичальника та у визначеній ст. 1281 ЦК України строк не пред'явив до спадкоємця позичальника, який прийняв спадщину, вимогу про сплату заборгованості за кредитним договором. А це позбавляє права вимоги кредитора як за основним, так і за додатковим зобов'язаннями, і є підставою для їх припинення та зняття обтяжень з предмета іпотеки (судова справа № 569/2672/21, провадження № 61-20617св23).

Важливо врахувати, що закон прямо не визначає такої підстави припинення іпотеки, як незвернення іпотекодержателя з вимогою до спадкоємця іпотекодавця у строки, визначені у ст. 1281 ЦК України. У ст. 17 Закону України «Про іпотеку» наведено вичерпний перелік підстав для припинення іпотеки: 1) припинення основного зобов'язання або закінчення строку дії іпотечного договору; 2) реалізація предмета іпотеки відповідно до цього Закону; 3) набуття іпотекодержателем права власності на предмет іпотеки; 4) визнання іпотечного договору недійсним; 5) знищення (втрата) переданої в іпотеку

будівлі (споруди), якщо іпотекодавець не відновив її. Якщо предметом іпотечного договору є земельна ділянка і розташована на ній будівля (споруда), в разі знищення (втрати) будівлі (споруди) іпотека земельної ділянки не припиняється; б) з інших підстав, передбачених цим Законом.

До речі, саме до цієї норми апелюють банківські установи, заперечуючи проти задоволення позову про припинення іпотеки та скасування заборони на нерухоме майно.

Водночас на іпотечні правовідносини суттєво впливають спадкові правовідносини, які мають певні особливості і окреме регулювання у межах книги 6 ЦК України. І такий вплив виражається у припиненні основного зобов'язання, що виникло між спадкодавцем (боржником) та кредитором через нереалізацію останнім права вимоги відповідно до положень ст. ст. 1281, 1282 ЦК України. Наслідком припинення основного зобов'язання є скасування іпотеки, як зобов'язання акцесорного (додаткового). Тому у досліджуваних правовідносинах іпотека припиняється у зв'язку з припиненням основного зобов'язання, що узгоджується зі змістом ст. 17 Закону України «Про іпотеку».

Такий підхід не свідчить про звуження правових можливостей кредитора та не порушує балансу інтересів іпотекодавця та спадкоємців боржника. Законом закріплені достатні за тривалістю строки для пред'явлення кредитором своїх претензій до спадкоємців боржника. При цьому кредитор може звернутися із вимогою як безпосередньо до спадкоємців, які прийняли спадщину, так і до нотаріуса. Претензії кредиторів є підставою для заведення нотаріусом спадкової справи (підп. 2.1 п. 2 гл. 10 розд. II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України). Слід також врахувати, що відсутність у спадкоємця свідоцтва про право на спадщину не позбавляє кредитора спадкодавця можливості звернутися до такого спадкоємця з вимогою прозвернення стягнення на спадкове майно, яке є предметом іпотеки (<https://sud.ua/uk/news/blog/296683-ipoteka-v-spadok-mozhlivist-dlya-znyattya-obtyazhennya-ye>). – 2024. – 27.03).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Костянтин Швабій, експерт Growford Institute, професор

Що має змінювати Україна на шляху до ЄС

Ситуація на наших західних кордонах – чіткий сигнал про те, що шлях приєднання до Європейського Союзу не буде простим. І не лише з точки зору діалогу з нашими партнерами та майбутніми конкурентами в Європі.

Україна має колосальне «домашнє завдання», яке безумовно має бути виконане на шляху до ЄС. За оцінкою Івана Нагорняка з урядового Офісу євроінтеграції, імплементація законодавства ЄС Україною визначена у переліку із більш ніж 27 000 актів, які потребують гармонізації. Кожне міністерство та відомство України отримає свій «пакет» нормативних актів, які потребують узгодження з нормами та вимогами Євросоюзу.

Окрім широко відомих громадськості та резонансних стандартів ЄС, як щодо судової чи антикорупційної системи, майбутня дорожня карта виконання стандартів Євросоюзу для України міститиме і такі блоки, як регулювання внутрішнього ринку, санітарні та фітосанітарні норми, аби українська агропродукція відповідала стандартам та нормам ЄС тощо.

Україні доведеться пройти складний шлях у сфері охорони навколишнього середовища, норми щодо якого доволі жорсткі в ЄС. Як відомо, навіть там останнім часом ця проблема викликала протести фермерів з вимогами переглянути темпи «зеленого переходу». У цих аспектах і сам ЄС знаходиться в процесі внутрішнього діалогу з усіма зацікавленими сторонами. Так само Україна має пройти складний шлях пошуку компромісу з власними виробниками, передовсім в індустріальній сфері та енергетиці, які роблять найбільший внесок в емісію CO₂. Але і уникнути вирішення цих викликів ми не зможемо, адже дотримання «зелених стандартів» – неодмінна умова вільного доступу українських товарів на ринки не лише ЄС, але й інших країн – Україна буде

«підтягуватись» до глобальних екологічних стандартів. Тож окрім складнощів та викликів, українські виробники отримуватимуть спрощений та розширений доступ на світові ринки.

За даними «Інституту економічних досліджень та політичних консультацій», існує необхідність першочергової гармонізації близько 3 000 норм законодавства із згаданих близько 27 000 до вимог ЄС. Із тих, що потребували імплементації 4400 Україна вже виконала 1400, залишилось ще 3000.

Законодавство ЄС містить 35 базових розділів. Вони охоплюють сферу від конкуренції, вільного руху товарів і послуг до ринків капіталу, соціальної, медійної та культурної політики.

Результати моніторингу гармонізації законодавства і стандартів України за 2023 рік, проведеного європейськими інституціями, вказує на чималу кількість напрямів, де Україна ще має працювати над досягненням прогресу. Звісно, зараз країна стикається з викликами воєнного часу, як, наприклад, неможливість проведення виборів. Але є сфери реформування, на які поточна ситуація не має безпосереднього впливу, тож ЄС чекатиме видимого прогресу.

Як, наприклад, реформа державного управління, де «досягнуто незначного прогресу... ..реформа сповільнилася або зупинилась», хоча ЄС визнає високі досягнення у сфері цифровізації.

Децентралізація державного управління – «після успішного завершення територіальної частини децентралізації, інші елементи реформи ще мають бути завершені». В тому числі звіт вказує на необхідність зміцнення фінансової бази місцевої влади шляхом удосконалення процедур адміністрування податків, нового розподілу повноважень щодо такого адміністрування, удосконалення моделі податку на майно.

До речі, європейський звіт про прогрес України у сфері гармонізації законодавства містить 69 згадувань щодо податків та оподаткування, включаючи ПДВ, акцизний податок та корпоративний податок. Але тут поступ відзначений доволі скромно:

«Україна має певний рівень підготовки у сфері оподаткування... Це забезпечує певний прогрес у цій сфері політики».

Серед зобов'язань України у черзі на виконання – досягнення нового рівня адаптації законодавства з ПДВ та акцизного податку до директив ЄС. Тут слід зазначити, що акцизне оподаткування України вже частково відповідає *acquis communautaire*. Цей поступ може вийти на новий рівень: нещодавно Кабінет Міністрів зареєстрував у парламенті проєкт закону № 11090 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо перегляду ставок акцизного податку на тютюнові вироби». Ідеться про перегляд ставок акцизного податку в Україні у відповідності до стандартів ЄС та можливість заробити додаткові бали саме за параметром сумісності податкових політик. Тут існує чітка та обов'язкова до виконання Директива Ради 2011/64/ЄС щодо структури та ставок акцизного податку, яка, зокрема, вимагає встановити мінімальний акциз на сигарети у розмірі 90 євро за 1000 штук. Уряд та Міністерство фінансів планує досягнути його в 2028 році та зафіксувати ці ставки в євро (замість гривні, як зараз). На додаток в українському акцизному законодавстві з'явиться прогресивна норма, яка діє в більшості країн ЄС, про впровадження диференційованого акцизу на тютюномісні вироби для електричного нагрівання (ТВЕН), про що для країн-членів існує пряма рекомендація Єврокомісії.

Митне законодавство України Євросоюз також відзначає як «не повністю погоджене з законодавством ЄС» – без виконання цих стандартів та критеріїв наша країна не зможе бути частиною єдиного європейського ринку. Окрім того, Україні слід оновити законодавчі вимоги та гармонізувати їх з нормами ЄС у сфері захисту персональних даних.

І головне в гармонізації українського законодавства зі стандартами ЄС – це не лише перенесення у вітчизняне законодавство чітких правових норм та прямих імперативів, але й дотримання стандартів і цінностей. Без них реформи в інших сферах не гарантують членства в ЄС. Зокрема, Євросоюз визнає досягнення України у гуманітарній сфері,

зокрема такі важливі реформи як новий закон про ЗМІ, ратифікацію Стамбульської конвенції та державну стратегію гендерної рівності, захист основоположних прав людини.

Не меншою цінністю ЄС бачить і принципи економічної політики загалом. У цій царині Україні також не вдасться уникнути реформ. У моніторинговому звіті ЄС вказано, що через наслідки повномасштабного вторгнення Росії, що триває, а також наявні структурні економічні проблеми, українська економіка перебуває між ранньою стадією та певним рівнем підготовки до створення функціонуючої ринкової економіки.

Євроінтеграція не буде легким процесом: коли поляки вступали до ЄС, страйкували фермери Франції та Німеччини. Але нині Польща – повноправний член європейської родини. І реформи ми проводимо не на догоду єврочиновникам чи структурам ЄС, а заради кращого майбутнього України, її модернізації, відкритої взаємодії зі світом.

Адже саме заради цього Україна вже понад десять років протистоїть агресії, метою якої є позбавлення нашої держави європейських перспектив.

Ми маємо долати не лише шлях спротиву та захисту незалежності, але й не менш наполегливо рухатись шляхом європейської інтеграції (https://lb.ua/blog/kostiantyn_shvabii/605099_shcho_maie_zminyuvati_ukraina_shlyahu_ies.html). – 2024. – 25.03).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Дар'я Бевзюк, Оксана Заболотна, аналітики Центру спільних дій

Множинне громадянство: необхідність чи невинуваті ризики?

Широкомасштабне вторгнення створило небачені демографічні проблеми для України. За даними Інституту демографії й соціальних досліджень, станом на листопад 2023 року майже 9 мільйонів українців перебувають за межами країни. Скільки з них повернуться на Батьківщину – невідомо. Принаймні частково

розв'язати проблеми ризиків неповернення емігрантів, виклики повоєнної відбудови та загального скорочення кількості населення влада сподівається, дозволивши громадянам України мати декілька паспортів.

Поданий на День Соборності президентський законопроект – уже третя спроба запровадити множинне громадянство. Попередні рази йшлося радше про піар, аніж про реальний намір запровадити комплексну політику. Чим відрізняється ця спроба? Які проблеми здатен вирішити законопроект, а які – може створити? Та чи має така ініціатива альтернативи?

Паспорт громадянина України: привілей чи даність?

Перший закон про громадянство незалежної України ухвалили в 1991 році. Він встановив кілька важливих принципів: єдиного громадянства, запобігання явищу безгромадянства і визначив права на громадянство людей, які повертаються до України.

Згодом положення про єдине громадянство також закріпили в Конституції 1996 року. Це свідчило як про незацікавленість у прибутті численних трудових мігрантів, так і в поверненні власних громадян. Додатковим фактором були побоювання запроваджувати політику множинного громадянства у прикордонних областях, надто після Кримської політичної кризи на початку 90-х, коли росія намагалася встановити контроль над півостровом.

Відтак право мати український паспорт залишалося ексклюзивним – без натяків на лібералізацію. Наприклад, Ольга Сімонова – вже покійна військовослужбовиця ЗСУ, яка зрелася російського паспорта – намагалася отримати українське громадянство протягом двох років.

Винятками із правила ексклюзивності стала так звана експрес-видача громадянства після 2014 року. Низка діаспорян та іноземців (наприклад, Наталія Яресько, Олександр Квіташвілі, Айварас Абромавичус) отримали українські паспорти від тодішнього Президента просто в залі Верховної Ради – перед призначенням на міністерські посади.

Паспорт громадянина України оперативно отримав і колишній президент Грузії Міхеїл

Саакашвілі – як особа, чие прийняття до громадянства становить державний інтерес. Однак за два роки він втратив громадянство так само швидко, як і набув його, ставши апатридом, тобто особою без громадянства. Офіційною причиною стало те, що під час подання заяви на українське громадянство Саакашвілі не вказав наявність кримінальних проваджень проти нього в Грузії. А неофіційною – політична боротьба. Усі ці події не сприяли продуктивній дискусії про інститут множинного громадянства, однак підкреслили гостру потребу реформувати консервативну міграційну політику.

Громадян України має бути більше. Але як?

Чинний закон про громадянство, ухвалений у 2001 році, визначає, що отримати український паспорт можна зокрема за правом народження, територіальним походженням та через президентський указ.

Якщо поглянути на статистику набуття українського громадянства після Революції Гідності, то видно різке його зростання за народженням, починаючи з 2016 року. З чим це пов'язано? Після запровадження безвізового режиму між Україною та Європейським Союзом український паспорт став привабливим для юних мешканців тимчасово окупованих територій. А щоб отримати його, вони повинні підтвердити належність до громадянства України принаймні одного з батьків.

Загалом за останні 10 років громадянства України набули менш як 200 тисяч людей, то в середньому – до 20 тисяч щороку. Це вкрай небагато, зважаючи на масштаби демографічних викликів, що поставали перед державою навіть до широкомасштабного вторгнення росії.

Лібералізувати загальні підходи до набуття громадянства Володимир Зеленський вперше спробував у 2019 році, ініціювавши проєкт закону про множинне громадянство. Документ наразився на критику, й в кінці 2021 року Президент подав новий законопроект, що стосувався порядку набуття та припинення громадянства України. Згідно з ним, добровільне набуття іноземного громадянства більше не було б підставою втратити українське. Тобто громадянин України міг би мати два паспорти.

Крім того, проєкт закону 2021 року пропонував дозволити іноземцям зберегти перше громадянство, але на момент здобуття українського задекларувати, що у відносинах з Україною вони визнають себе виключно громадянами України. Також документ пропонував зобов'язати декларувати множинне громадянство та обмежувати тих, хто його має, у політичних правах (зокрема у можливості працювати на державній службі, вступати до політичних партій і мати допуск до державної таємниці).

Варто зауважити, що ці законопроекти не узгоджувалися один з одним. Адже легалізація подвійного громадянства суперечить обмеженню правового зв'язку громадянина з державою і скороченню простору для його участі в політичному житті. Втім, до розгляду цих питань народні депутати так і не дійшли, бо за кілька місяців почалося широкомасштабне вторгнення РФ.

Множинне громадянство – третя спроба

За два роки після широкомасштабного вторгнення питання про множинне громадянство для українців постає з новою гостротою. Новий законопроект потрібен не тільки для того, щоб розв'язати проблему застарілої міграційної політики. Він має також сприяти збереженню правового зв'язку з українськими біженцями, розбудові каналів зв'язку з діаспорою й залученню іноземців до післявоєнної відбудови України.

На тлі нещодавно указу про “історично населені українцями території РФ” схоже на те, що законопроект про громадянство покликаний також інституціоналізувати взаємодію з українськими діаспорами по світу. При цьому законопроект також має врахувати загрози з боку Росії. Що він для цього пропонує? Ключове – громадянам 33 держав можуть отримати український паспорт у спрощеному порядку.

У так званому “спрощеному” списку – Австрія, Бельгія, Болгарія, Велика Британія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Канада, Кіпр, Норвегія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина,

Словенія, США, Угорщина, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія, Швеція, Швейцарія та Японія. Їхні громадяни мають лише подати декларацію про визнання себе громадянином України й не муситимуть відмовлятися від першого громадянства. Водночас у правових відносинах з Україною вони визнаватимуть себе тільки громадяни України.

Українські ж громадян, які мешкають у країнах зі “спрощеного” переліку й набули їхнього громадянства, можуть не втрачати український паспорт. Це дозволяє біженцям не втрачати правовий зв'язок зі своєю державою – голосувати на виборах, займатись державною службою, користуватися соціальною інфраструктурою.

Очікується, що серед українських громад буде чимало охочих отримати українські паспорти за спрощеною процедурою. Ці люди зможуть брати участь в українському політичному житті, їм буде простіше вести бізнес, а на додачу іноземців українського походження визнають невіддільною частиною нації, чого діаспорам якраз і бракувало. Для України це означає, що десятки тисяч її освічених громадян із західною експертизою зможуть працювати задля добробуту держави та пришвидшення темпу реформ.

Не менш вагомим аспектом є і привабливість запропонованих механізмів для трудових мігрантів, які зможуть отримати українське громадянство без втрати власного і в деяких випадках – за полегшеною процедурою.

Лібералізація міграційної політики є основним інтересом України повоєнної доби, адже держава пережила один з найбільш масових процесів “відтоку мізків” за свою історію. За кордоном опинилася багато школярів, студентів та висококваліфікованих спеціалістів. Разом з тим, варто з обережністю ставитися до ініціатив, які пропонують комерціалізувати видачу громадянства. Продаж паспортів несе низку ризиків, у тому числі й безпекових. І навіть держави, які заробляли на продажі своїх паспортів заможним іноземцям (як-от Кіпр), потроху відмовляються від цієї практики.

Однак чи не суперечать ідеї, закладені у президентському законопроекті, Конституції?

Адже Основний Закон визначає, що в Україні існує єдине громадянство. Відповісти на це питання має Конституційний Суд – зараз він розглядає справу про офіційне тлумачення цієї норми.

А які ризики?

Поруч із вигодами варто окреслити й низку ризиків, які може нести ухвалення законопроекту про множинне громадянство в нинішньому вигляді. Одним з найбільш контroversійних питань є проблема раптового збільшення кількості закордонних виборців. Оскільки в законопроекті немає норми про обов'язковий зв'язок з Україною, новими виборцями може стати хто завгодно.

Що це означає на практиці? Люди, які не живуть в Україні, впливатимуть на формування політичного ландшафту держави, однак не відчуватимуть наслідків свого вибору. Відповідальність за свій вибір під час голосування нести будуть лише ті громадяни України, які безпосередньо тут мешкають. Це означатиме нерівномірний розподіл прав і обов'язків громадян.

Ще одне важливе запитання: чи повинні будуть новоспечені громадяни України, які мешкатимуть в інших державах, сплачувати податки також до українського бюджету? Та чи муситиме Україна брати на себе додаткові соціальні видатки на іноземних українців? Якщо вони не платитимуть податків, але Україна повинна буде дбати про їхні пенсії, освіту, медичні послуги й соцвиплати, це означатиме колосальне соціальне навантаження на бюджет (хоча воно й зараз суттєве – у 2024 році на соціальні видатки передбачено 470 мільярдів гривень, це шоста частина всіх видатків).

Також чутливий для воєнного часу момент – військова служба. Відповідно до статті 65 Конституції, захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України. Однак аспект, що стосується несення військової служби іноземцями, які за спрощеною процедурою набудуть українського громадянства, в законопроекті не врегульований.

Висновки та альтернативи

В контексті викликів воєнного часу й післявоєнного майбутнього України зміна підходів до набуття громадянства може стати дієвим інструментом для розв'язання низки проблем, з якими стикнеться держава. Проте наївно сподіватися, що один законопроект миттєво покращить відносини з діаспорою, розв'яже демографічні питання та залучить кваліфікованих іноземців до повоєнної відбудови України.

Щодо діаспори, то вона існувала ізольовано від України занадто довго, аби одна інституційна ініціатива змогла надолужити все згаяне. Інтеграція діаспори – комплексне питання, і його треба вирішувати за таким самим принципом: шляхом синхронізації освітніх програм та спільного видання підручників, започаткування програм навчальних та робочих обмінів, створення платформ діалогу для бізнесів. Спрощене надання українського паспорта може стати імпульсом до початку масштабних змін, але не замінить комплексні політики.

Щодо демографії, то масова роздача паспортів не допоможе стратегічно вирішити проблему скорочення кількості населення. А щоб залучати іноземних працівників, потрібно буде відмовитися від консервативної міграційної політики, що склалася за кілька десятиліть незалежності й не відповідає викликам сьогодення.

Створення інституту множинного громадянства, попри усю привабливість, має певні ризики, не враховані до кінця у запропонованому парламентарям законопроекті. Чіткої відповіді на те, як їх збираються вирішувати, поки що немає.

Які можуть бути альтернативи? Наприклад, запровадження аналога карти поляка. Це документ, який підтверджує польське походження й належність іноземця до польського народу, однак не дає людині громадянство Польщі. Водночас карта поляка надає низку привілеїв: можливість працювати на території Польщі без отримання дозволу на роботу, користуватися безплатною освітою, екстреною медичною допомогою, отримувати консульську допомогу та дозвіл на постійне проживання.

Важливо розуміти, що громадянство – це не просто отримання паспорта, а угода між людиною і державою. Кожен із них має як права, так і обов'язки, яких повинен взаємно дотримуватися. Відтак до створення інституту множинного громадянства, особливо в українському контексті, необхідно підійти максимально зважено, враховуючи як потенційні вигоди, так і можливі проблеми в майбутньому. Це занадто складне й комплексне питання, щоб шукати для нього прості рішення (https://lb.ua/blog/centreua/605229_mnozhinne_gromadyanstvo.html) – 2024. – 26.03).

Блог на сайті «Лb.ua»

Про автора: Наталія Січевлюк, юридична радниця Transparency International Ukraine

Яке майно поплічників кремля зараз «на прицілі» у Вищого антикорсуду?

За останні пів року ВАКС виносив небагато рішень про конфіскацію активів росіян і російських компаній. Але пов'язано це не з тим, що суд забуксував чи Мін'юст став подавати менше позовів. Головна причина – складність справ, відкритих за цей час.

Відтоді як влітку 2022 року започаткували санкційний механізм стягнення проросійських активів влітку 2022 року, ВАКС розглядав у середньому по дві-три такі справи на місяць. Подекуди розгляд тривав і понад два місяці, оскільки стосувався активів таких відомих російських олігархів, як Шелков чи Дерипаска.

Втім зараз на розгляді у ВАКС перебувають не одна чи дві справді «великі» санкційні справи, а аж чотири. Це справи щодо значних бізнес-активів в Україні зі складною структурою власності або колективні позови. У таких провадженнях фігурує багато підприємств і людей, які можуть не бути відповідачами, але хочуть захистити свої права через участь у справі як треті особи.

Нижче розглянемо, про які саме справи йдеться, і які активи можуть бути стягнуті в дохід держави.

1. VS Energy

Справа VS Energy наразі є найбільшою з усіх, що були у практиці ВАКС. Мін'юст звернувся з позовом до європейських власників цієї компанії в Україні через їх потенційний зв'язок з наближеними до путіна росіянами Євгеном Гінером, Михайлом Воеводіним і Олександром Бабаковим.

Так, офіційно власниками української філії VS Energy є громадяни Німеччини та Латвії, які активно відстоюють свою незалежність від путінських посіпак у суді. Втім, у правоохоронних органів є докази, які свідчать про зворотне, і свого часу стали підставою для накладення арешту на активи цієї компанії. А після повномасштабного вторгнення – для подачі Мін'юстом позову про конфіскацію.

Компанії «ВС енерджі інтернешнл Україна» належать вісім обленерго (три з них частково), дві мережі готелів під брендом Premier та Accord Hotels, «Перший інвестиційний банк», торгові центри «Метрополіс» та «Метроград» у Києві, два заводи. Крім цього VS Energy має корпоративні права ще в 31 компаніях, які також можуть бути конфісковані.

Справа слухається у ВАКС з червня 2023 року, і в ній беруть участь понад 100 осіб, тому рішення варто чекати нескоро. Детальніше про цей кейс і його складність ми писали тут.

2. Група ГМС (Гідромашсервіс)

З позовом до компанії «Група ГМС», а також її власників – російських бізнесменів батька та сина Лук'яненків та Германа Цоя – Мін'юст звернувся у листопаді 2023 року. Підставою стало те, що ця компанія є одним з найбільших машинобудівних холдингів Росії, який виробляє насосне обладнання для нафтогазового комплексу, енергетики, житлово-комунального та водного господарства рф. Група ГМС має свої активи на території Білорусі, Німеччини та України.

Зокрема, в Україні ця компанія володіє частками в Сумському заводі насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш», Сумському машинобудівному науково-виробничому об'єднанні (колишній завод ім. Фрунзе), Заводі обважнених бурильних та ведучих труб, компанії СМНВО-Інжиніринг, консорціумі

«Атоммашпроект» та готельному комплексі «Ювілейний».

Крім цих підприємств, Мін'юст також просить стягнути корпоративні права Групи ГМС у ще 13 компаніях, а також конфіскувати 21 земельну ділянку, дві квартири, будинок, шість транспортних засобів, кошти на рахунку та вісім рушниць.

3. ROYAL PAY EUROPE

Компанія Royal Pay Europe зареєстрована у Латвії і надає послуги зі здійснення електронних платежів й інших фінансових рішень для підприємств.

Проти цієї компанії у 2023 році ДБР відкрило кримінальне провадження за фактом заволодіння коштами, виділеними іноземними банками одній з українських комерційних банківських установ на загальну суму понад €30 млн.

За матеріалами цього розслідування компанія під час воєнних дій на Харківщині спробувала переоформити права власності на нерухомість одного з українських банків, що перебуває у процедурі ліквідації. Крім того, ДБР в ході цього розслідування встановило, що бенефіціаром Royal Pay Europe є Сергій Кондратенко – громадянин росії, пов'язаний з російським букмекером 1XBET.

В межах відкритого кримінального провадження активи Royal Pay Europe були арештовані і передані в управління АРМА. Втім конфіскувати активи через санкційну справу значно легше, ніж дочекатися рішення в кримінальному провадженні. Мін'юст в основному і базує свої позови на матеріалах кримінальних проваджень.

Через це АРМА виступає третьою стороною у санкційній справі проти Royal Pay Europe. У разі задоволення позову, кошти і цінні папери, які знаходяться в його управлінні, будуть передані ФДМУ. Попередньо йдеться про конфіскацію цих активів на суму близько 2 млрд грн.

4. Справа Богуслаєва та Кононенка

Останньою гучною справою, яку відкрили за позовом Мін'юсту, стала справа проти колишнього президента АТ «Мотор Січ» В'ячеслава Богуслаєва та топменеджера підприємства Петра Кононенка.

З жовтня 2022 року Богуслаєв є підозрюваним у колабораціонізмі та знаходиться під вартою.

Мін'юст мотивує позов тим, що Богуслаєв разом з Кононенком, починаючи з 2014 року, попри законодавчі обмеження щодо заборони експорту військових товарів в рф, через низку належних їм підприємств постачали до країни-агресорки продукцію, вироблену АТ «Мотор Січ» та її відокремленими підрозділами. І навіть після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року забезпечили постачання двигунів для російської армії – щоб та могла і далі виробляти та ремонтувати бойові вертольоти (Мі-8, Мі24, Мі28 і Ка-52). І всі ці вертольоти активно використовувалися рф в атаках на Україну, особливо на початку війни.

Мін'юст просить суд конфіскувати на користь України 10 квартир, 3 будинки, 8 земельних ділянок, 12 об'єктів нежитлової нерухомості, корпоративні права в 11 підприємствах, майнові права, гроші на рахунках та понад 600 рушниць. Учасниками справи разом з відповідачами є їх родичі як співвласники окремого майна та згадані 11 підприємств.

Таким чином бачимо, що протягом другого року повномасштабного вторгнення Міністерство юстиції почало збільшувати масштаби своїх позовів щодо конфіскації російських активів в Україні. Це, безперечно, позитивна практика, яку треба продовжувати і вдосконалювати, адже пророблений масив роботи повинен не просто закінчитись успіхом у Вищому антикорупційному суді, а й вистояти потенційні міжнародні оскарження. І для цього насамперед важливо забезпечити належні процесуальні права для всіх учасників судового процесу (https://lb.ua/blog/nataliia_sichevliuk/605524_yake_mayno_poplichnikiv_kremlya_zaraz.html). – 2024. – 27.03).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Богдан Данилишин, завідувач кафедри КНЕУ ім. В.Гетьмана

Фінансова підтримка розвитку забезпечується: ситуація в економіці та фінансових ринках

За інформацією Мінагрополітики, в рамках посівної кампанії станом на 21 березня в Україні засіяно 214,5 тис. га зернових та зернобобових культур (3,8%). З них – 29 тис. га пшениці (11,8%), 117,3 тис. га ячменю (14,3%), 53,1 тис. га гороху (33,2%) та 10,6 тис. га вівса (6,5%).

З метою підтримки аграріїв Уряд схвалив постанову № 310 «Про внесення змін до Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва», згідно із якою підприємства, які отримали кошти за програмою «Доступні кредити 5-7-9», отримали можливість пролонгувати кредити до 31 грудня 2025 року. Зокрема, йдеться про підприємства, виробничі потужності яких станом на 24 лютого 2022 року були на територіях активних бойових дій та окупованих територій.

За минулий тиждень у межах Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» підприємці отримали від уповноважених банків 600 пільгових кредитів на загальну суму 2,1 млрд грн, з яких 450 кредитів – від банків державного сектору економіки на 1,1 млрд гривень.

З початку 2024 року за програмою підприємці отримали 5116 кредитів на загальну суму 20,24 млрд грн, з яких від банків державного сектору економіки – 3731 кредитів на 10,15 млрд гривень. З початку 2024 року підприємці взяли найбільше доступних кредитів на поповнення обігових коштів – на 9,5 млрд гривень. 4 млрд грн кредитів за програмою банки видали переробним підприємствам, 4 млрд грн – бізнесу, який працює в зоні високого воєнного ризику, 3,1 млрд грн – на реалізацію інвестиційних проектів. Найчастіше кредитуються за програмою підприємства, що працюють у сферах сільського господарства (48 %); оптової та роздрібною торгівлі (25 %); переробної промисловості (17 %).

Фінансовий сектор

На цьому тижні Україна отримала четвертий транш фінансування на суму близько 880 млн

доларів США (663,9 млн СПЗ) від МВФ в рамках програми Механізму розширеного фінансування (Extended Fund Facility – EFF). Попередньо Виконавча рада МВФ завершила третій перегляд програми Механізму розширеного фінансування для України.

Переглядом відзначено значний прогрес Уряду України у виконанні заходів за програмою EFF. Україна виконала всі чотири структурні маяки, передбачені до третього перегляду. Зокрема, було ухвалено Національну стратегію доходів, розроблено дорожню карту управління державними інвестиціями, напрацьовано заходи щодо мобілізації надходжень держбюджету 2024 року за умови такої потреби та ухвалено законодавство для посилення інституційної автономності та ефективності САП.

Таким чином, Україна залучила вже близько 5,4 млрд доларів США з передбачених програмою 15,6 млрд доларів США (11,6 млрд СПЗ). Виділені кошти будуть спрямовані на фінансування видатків державного бюджету.

Минулого тижня до Державного бюджету України також надійшла позика обсягом 230 млн дол США від Уряду Японії в рамках проекту Світового банку «Екстрений проект надання інклюзивної підтримки для відновлення сільського господарства України (ARISE)». Кошти було залучено із Цільового фонду сприяння необхідному розширенню кредитування для України (ADVANCE Ukraine).

Обсяг фінансування проекту наразі становить 550 млн дол США, з яких 500 млн доларів США будуть спрямовані на фінансування Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» в 2023-2024 роках з фокусом на аграрні підприємства та майже 50 млн доларів США передбачено на гранти для малих сільгоспвиробників.

Міністерство фінансів 26 березня на аукціоні з розміщення облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) залучило до державного бюджету понад 12,5 млрд грн. Від розміщення 1-річних гривневих ОВДП під 16,24% вдалось залучити 4,2 млрд грн. При цьому від продажу ОВДП з терміном обігу 2 роки надійшло 4,1 млрд грн під 17,2% річних. Розміщення облігацій терміном обігу понад три

роки під 18,26% річних принесло держбюджету 1,2 млрд грн. Також Мінфін розмістив 1-річні облігації в доларах під 4,63% – вдалось залучити 74 млн дол.

Середні ціни за 22.03.24 порівняно з середніми цінами за 23.02.24 знизилися майже на 70% продуктів харчування, за якими ведеться щоденне спостереження. Зокрема, за цей період нижчими були ціни на: птицю, яйця курячі, майже на всі овочі «борщового набору» (за винятком цін на картоплю – були вищими), соняшникову олію, цукор, сметану, пшоно, гречані та вівсяні крупи, борошно та макаронні вироби. Водночас вищими були ціни на: свинину, яловичину, молоко, масло, батон, а також хліб житній, житньо-пшеничний. Середні ціни 22.03.24 порівняно з середніми цінами за 23.02.24 були вищими на дизельне пальне, бензин та скраплений газ через «підтягнення» вітчизняних цін до котирувань на європейському ринку.

Курсова політика

Офіційний курс гривні відносно долара США протягом 18-26 березня виріс з 38,80 UAH/USD (станом на 18.03) до 39,23 UAH/USD (26.03). Курс євро виріс із 42,25 UAH/EUR (18.03) до 42,49 UAH/EUR (26.03). За останні два тижні гривня втратила близько 2,9% відносно долара та 1,9% відносно євро.

Загалом з початку цього року (станом на 22.03.24) гривня до долара США девальвувала на 2,5% (станом на кінець 2023 р. порівняно зі значенням на кінець 2022 р. – на 3,9%, а за аналогічний період 2022 р. – на 34,1%).

Спостерігаються ринкові коливання обмінного курсу готівкової гривні, що зумовлені ситуативними чинниками – готівковий сегмент ринку, попри повернення ринку до середніх щотижневих обсягів, оперативно реагує на міжбанківський ринок, де вирішальним чинником впливу на курс і далі залишаються активні інтервенції НБУ. Наразі серед чинників, що додатково прискорювали девальваційні процеси були, насамперед, психологічні через: ситуацію на полі бою, ускладнення з перетином кордону тощо.

За даними Мінекономіки, загалом станом на 20.03.24 порівняно з 20.03.23 готівкова

гривня до долара США девальвувала на 1,5%, а порівняно зі станом на кінець 2023 р., навпаки, ревальвувала на 0,4%.

Проблемні питання розвитку кредитування

Кредитування – це базова функція банків, а не Уряду. Разом з тим, у даний час не спостерігається дієвих пропозицій щодо розвитку базового ринкового банківського кредитування. Уряд постійно виконує функцію підтримки кредитування. Працюючі кредити у НВ без «5-7-9» становлять лише 5% ВВП (60% чистого кредитного портфеля банків).

Однак НБУ вказує, що програма урядова кредитування має бути звужена. Логічно не зрозуміло, чому в умовах економічної скрути Уряд повинен зменшити видатки на програму «5-7-9» і при цьому збільшити на 25% витрати на побічні «ефекти» монетарної політики НБУ (з 91 млрд грн у 2023 р. до 115 млрд грн за оцінкою – в 2024 році).

Уряд міг би вільніше підтримувати пільгові кредитні програми, якби ставка державних запозичень була адекватною рівню їх ризику. Ситуація, коли ставки ОВДП майже дорівнюють кредитним ставкам банків є абсолютно ненормальною. І завдання НБУ, як монетарного регулятора – створити адекватні умови на фінансових ринках, щоб спред ставок відповідав їх ризику.

За часткою у кредитному портфелі основними користувачами програми «5-7-9» є виробники: аграрії, хімічна промисловість, металургія, машинобудування. Тобто програма доводить свою ефективність. Однак за обсягами в лідерах аграрії, торгівля, операції з нерухомістю. Тобто низькотехнологічні галузі з швидким оборотом капіталу. Це логічний наслідок тривалого періоду радикального високих процентних ставок, що призводить до примітивізації виробничої структури економіки.

Пільгове кредитування в умовах війни ніяким чином не викривлює конкуренцію. Всі розмови про це – нонсенс. Це те ж саме, що вказати, наприклад, що пільгові програми США під час ковіду викривлювали конкуренцію. На неринкові виклики повинні бути неринкові відповіді. Війна – це неринкове явище.

Не доцільно перейматися виключенням із кредитних програм недержавних банків тому, що комусь здається, що це викривлює ринкову конкуренцію на кредитному ринку. Це абсурд. Якщо НБУ знизить ключову ставку до адекватного рівня, то потреба у широкому використанні програм «5-7-9» відпаде сама собою. Крім того, державні програми – це прерогатива державних банків, і це – усталена світова практика. Є дослідження Світового банку з цього питання (https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/605663_finansova_pidtrimka_rozvitku.html). – 2024. – 28.03).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»
Про автора: Громадянська мережа «Опора»

Коли Україна розпочне переговори про вступ до ЄС?

14 грудня 2023 року відбулася надважлива подія – лідери країн Європейського Союзу прийняли рішення почати переговори з Україною про вступ в ЄС. Це велике досягнення українського народу, але рішення Європейської Ради передусім політичне. Насправді ж шлях до початку переговорів передбачає низку технічних і, як виявилось, політичних кроків.

Для початку переговорів Європейська комісія мала підготувати проєкт переговорної рамки – визначити принципи і процедури переговорів про вступ до ЄС. Європейська комісія розпочала роботу над рамкою в січні та 12 березня офіційно представила Раді ЄС пропозиції щодо проєкту переговорних рамок для України та Молдови.

Паралельно Єврокомісія почала скринінг, тобто аналіз законодавства України на відповідність до права Європейського Союзу, який, до речі, може тривати й після початку переговорів. Аби підготуватися до цього процесу, Україна заздалегідь провела самоскринінг, який дозволив визначити стан адаптації нашого законодавства до європейського.

Слід пам'ятати, що Україна мала виконати низку рекомендацій Європейської комісії,

прогрес яких оцінять на саміті ЄС 19 березня, що було умовою для початку переговорного процесу. З цією метою Кабмін на своєму засіданні затвердив План заходів з виконання рекомендацій Європейської комісії, які наша країна отримала у листопаді минулого року в межах Пакета розширення Європейського Союзу.

Крім того, Верховна Рада ухвалила законопроєкт про доброчесний лобізм, що теж був однією з додаткових вимог Єврокомісії для відкриття переговорів. Водночас у низки експертів лишилися зауваження щодо прийнятого закону: зокрема, в поточній редакції немає ефективних стимулів для детінізації суб'єктів лобіювання, що у висновку не сприятиме створенню і розвитку ринку лобізму в країні. Також закон несе ризики для організацій громадянського суспільства, адже не відомо, як деякі положення про комерційний інтерес застосовуватимуться на практиці. Врешті, легалізація лобізму не має стати суто формальним виконанням рекомендацій Єврокомісії.

Власне процес підготовки переговорної рамки також не обійшовся без інцидентів і політичних інтриг. Спочатку президентка Європейської комісії Урсула фон дер Ляєн заявила, що рамка для переговорів про вступ України до ЄС не буде готова до європейських виборів, які відбудуться на початку червня. Хоча українська сторона стверджувала, що про жодні труднощі підготовки тексту до березня не йшлося.

Згодом президентка виконавчого органу ЄС змінила свою позицію і наголосила, що рамку все ж представлять у середині березня. Західні медіа пов'язують це з виборами, адже Урсула фон дер Ляєн планує переобратися головою Європейської комісії. Джерела Politico зазначають, що ці намагання відтермінувати представлення переговорної рамки виглядали як комбінація тиску з боку її власної політичної групи, Європейської народної партії та кількох країн ЄС. Однак тиск групи послів ЄС – переважно зі Східної Європи – змусив фон дер Ляєн повернутися до початкових зобов'язань. Додатково це підтвердив речник Європейської комісії Ерік Мамер.

Під час підготовки перемовин виник ще один неоднозначний момент, який стосується радше внутрішньополітичної ситуації в Україні. 29 лютого європейський комісар з питань розширення Олівер Варгеї опублікував листа від лідера фракції “Європейська Солідарність” Петра Порошенка з проханням останнього вплинути на уряд України, аби той припинив “дискримінаційну практику” не випускати за кордон опозиції.

По суті, Петро Порошенко пожалівся угорському єврокомісару про утиски опозиції в Україні, що, на думку п’ятого президента України, не відповідає критеріям членства в ЄС. Через цей лист віцепрем’єрка з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Ольга Стефанішина звинуватила Порошенка у спробі зриву євроінтеграції, назвавши такий крок проявом найвищого цинізму.

Сподіватимемося, що скандальна ситуація не матиме далекосяжних наслідків. У цьому контексті Стефанішина висловила сподівання, що затягувань у євроінтеграційному процесі не буде. Втім, українські експерти наголошують, що ворожнеча між командами Порошенка та Зеленського здатна зашкодити Україні та її майбутньому.

Політичні спекуляції довкола євроінтеграційного процесу – неприйнятні.

Отже, далі вже підготовлений текст переговорної рамки винесуть на розгляд держав-членів ЄС, які мають ухвалити фінальне рішення. Скликання міжурядової конференції вважається фізичним початком переговорів про вступ України до Євросоюзу. Міжурядова конференція – це власне переговори між представниками країн-членів, спеціальна процедура досягнення рішень поза дебатами в Раді ЄС. Метою Міжурядової конференції, є переведення досягнутих політичних домовленостей у юридичну площину.

Проте, за даними ЗМІ, схвалення переговорних рамок може затягнутись на декілька місяців і статись уже після виборів до Європарламенту в червні. Однією з причин називають бажання низки країн, щоб Україна і Молдова не випереджали на шляху до членства ЄС Боснію і Герцеговину. Водночас Київ та

Брюссель розуміють важливість ухвалення ключових рішень щодо розширення у період бельгійського головування в Раді ЄС.

З 1 липня у ЄС починається головування Угорщини, що може підвищити ризики відкладення початку переговорів. Хоча Європрава зазначає, що Угорщина сама не в захваті від перспективи ухвалювати рішення по українському питанню, оскільки загальмувати процес скоріше не вдасться через відсутність союзників, а допустити це – означатиме для Будапешту політичне приниження.

Відтак нині ми знаходимося на етапі затвердження переговорної рамки, що в умовах російського вторгнення свідчить про значний прогрес України. Варто підкреслити, що перемовини передбачають тяжкий шлях реформ, перевірок та звітів, потребують згуртованості політичного середовища і громадянського суспільства.

На практиці переговорні рамки для країн, які вступили або вступають у ЄС, структурно схожі, але мають особливості для кожного кандидата. Переговори передбачають постійний моніторинг відповідності країни керівним принципам або Копенгагенським критеріям. Україні доведеться опрацювати понад 35 переговорних розділів, які об’єднані в 6 кластерів.

Крім фундаментальних розділів (“Судочинство”, “Юстиція, свобода, безпека”, “Публічні закупівлі”, “Статистика” та “Фінансовий контроль”), які відкриваються першими і будуть закриті останніми, приміром, Україна має провести глибоке реформування за стандартами ЄС сектор про антимонопольну політику (кластер “Внутрішній ринок”) і так далі. Переговори щодо кожного блоку відкриваються після того, як країна досягне необхідних початкових показників, а робота над кожним розділом ведеться окремо зі встановленими бенчмарками.

Частина секторальним реформ потребуватиме політичної, технічної й фінансової допомоги з боку Брюсселя. Україні необхідно зробити адміністративну й інституційну інфраструктуру відповідною до законодавства ЄС у цих сферах, імплементувати закони і стандарти ЄС (acquis).

Українське керівництво має амбітні плани завершити процес перемовин за два роки. Чи можливий такий реактивний темп, з огляду на досвід інших країн, покаже час. Однак на тлі повномасштабної війни, обстоюванні українських інтересів при вступі в ЄС зі збереженням партнерських стосунків з нашими сусідами потребує консолідації політичного середовища, ефективної роботи владних інституцій і залучення громадянського суспільства.

Підтримка українцями вступу до ЄС постійно зростає та нині становить 84%. Тож на цьому складному етапі важливо зберегти єдність і не допустити розчарування в європейському курсі нашої країни (https://censor.net/ua/blogs/3479316/koli_ukrana_rozpochne_peregovori_pro_vstup_do_s). – 2024. – 18.03).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: П.Фролов

Захист прав військових, переміщення біометану через митний кордон за правилами природного газу, адмін.відповідальність за порушення правил лобізму, крок до надання цивільним права декларувати вогнепальну зброю та можливості соціальних стипендій студентам незалежно від форми власності закладу – детально про усі прийняті закони у Верховній Раді 20-21 березня

20 березня:

1.Законопроектом 10399, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували диверсифікувати способи фінансового забезпечення навчання здобувачів освіти, підвищити ефективність державного замовлення, надавати окремим категоріям студентів соціальні стипендії незалежно від форми власності закладу та джерел фінансування навчання, якщо така підтримка необхідна у зв'язку з фінансово-майновим станом сім'ї.

2.Законопроектом 9538, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували

надати цивільним особам право задекларувати в органах Нацполіції наявну зброю та боєприпаси до неї, право володіти та користуватись вогнепальною зброєю та боєприпасами до неї протягом дії воєнного стану в Україні та 90 днів після його припинення або скасування, а також впорядкувати аспекти володіння та поведіння з такою зброєю.

3.Законом 9456, прийнятим в цілому, встановили, що митний контроль та митне оформлення біометану, що переміщується трубопровідним транспортом через митний кордон України, здійснюватимуться у порядку, передбаченому для природного газу, що скасовує усі бар'єри у експорті біометану, сприяє енергонезалежності та створенню нових робочих місць, інвестицій та податків у агросекторі.

4.Законопроектом 10427-1, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували створити сприятливі умови для обігу насіння бавовнику щоб забезпечити ресурсами для виготовлення штучних волокон для одержання нітратів целюлози, а саме: на період дії воєнного стану + 3 роки дозволити здійснювати реєстрацію прав на сорт бавовника шляхом підтвердження заявником прав власності на такий сорт (засвідчується патентом), а по завершенню воєнного стану передбачити повноцінну реєстрацію бавовника.

21 березня:

1.Євроінтеграційним законом 10373, прийнятим в цілому, встановили адміністративну відповідальність за незаконне здійснення лобіювання та за порушення законодавства у сфері лобіювання у вигляді штрафу від 850 до 34 000 грн, наділивши суди накладати стягнення, а працівників НАЗК укладати протоколи, а також передбачили новий вид адміністративного стягнення – заборону здійснення лобіювання.

2.Законом 10313, прийнятим в цілому, на законодавчому рівні зафіксували виплату у разі загибелі військового для його родини – в розмірі 15 млн грн, запровадили норми щодо недопущення порушень, пов'язаних з дискримінацією за ознакою статі чи сексуальними домаганнями, передбачили

для захисників можливість бути 12 місяців на лікуванні (в т.ч. за кордоном) без потреби кожні 4 місяці проходити ВЛК, можливість на звернення за призначенням (перерахунком) пенсії під час дії воєнного стану за письмовою заявою, а також надання в особливий період одноразової відпустки при народженні дитини із збереженням грошового забезпечення, а для військовослужбовців-жінок передбачили можливість звільнення від виконання службових обов'язків у разі хвороби дитини. Для поліцейських – унормували одноразову грошову допомогу у разі загибелі поліцейського.

3. Законом 9428, прийнятим в цілому, зробили перманентним механізм застосування договорів керованого доступу для закупівлі лікарських засобів за результатами прямих та конфіденційних перемовин без інструментів конкурентних закупівель у випадках, коли йдеться про інноваційні лікарські засоби, які виробляються лише одним виробником, що унеможливорює застосування конкурентних закупівель.

4. Законом 9088, прийнятим в цілому, доповнили найменування посади, відповідальної за перебування затриманих, вказівкою на обов'язок забезпечення дотримання прав затриманих, передбачили призначення таких посадових осіб (крім слідчих або дізнавачів) в органі, до складу якого входить підрозділ органу досудового розслідування, а також визначили перелік обов'язків службових осіб, відповідальних за перебування та забезпечення прав взятих під варту осіб у місцях попереднього ув'язнення.

5. Законом 9667-1, прийнятим в цілому, удосконалили діяльність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в частині визначення чіткого та прозорого механізму черговості задоволення вимог вкладників та інших кредиторів банку щодо якого Фондом здійснюється ліквідаційна процедура, врегулювали питання забезпечення виконання актуального державного оборонного замовлення виконавцем, кошти якого залишились на рахунку в банку, що ліквідується або виводиться з ринку Фондом, незалежно від дати надходження таких коштів на рахунок

виконавця, уповноважили Фонд укласти договір страхування своєї відповідальності, у тому числі за шкоду, заподіяну внаслідок професійної помилки його працівників, членів виконавчої дирекції Фонду, уповноважених осіб Фонду.

6. Постановою 9118 надали Запорізькій ОВА повноваження Запорізької облради (яка не збирається на засідання вже 2 роки) із забезпечення функціонування комунальних закладів і установ, а також комунальних некомерційних підприємств Запорізької облради в галузі освіти, соціального захисту, охорони здоров'я, захисту дітей (лікарні, диспансери, геріатричні пансіонати, психоневрологічні інтернати, школи-інтернати, дитячі будинки, училища та коледжі тощо, які покинули ГОТ).

7. Відхилили законопроект 10095 щодо запровадження уніфікованого переліку питань (чек-лист) для встановлення відповідності або невідповідності положень документації із землеустрою, технічної документації з бонітування ґрунтів та технічної документації з нормативної грошової оцінки земель.

Крім цього, публікую свою власну аналітику про усі прийняті закони на попередніх засіданнях 7, 22, 23 лютого та 14 березня 2024 року:

7.02.2024:

1-2. Постановами 10327 та 10464 звільнено з посади члена ЦВК Буглака Ю.О. за особистою заявою та прийнято відставку Міністра у справах ветеранів України Лапутіної Ю.А.

3. Постановою 10352 внесено зміни до складу Тимчасової спеціальної комісії ВР з питань підготовки проекту основних засад державної політики України щодо взаємодії з національними рухами малих та корінних народів рф: Головою ТСК обрано – Мезенцеву М.С. (фракція СН), заступником Голови – Юрчишина Я.Р. (фракція Голос).

4. Законопроектом 10449, прийнятим в першому читанні за основу, запропоновано значно посилити регулювання Урядом процедури мобілізації, диджиталізувати комунікації ТЦК та СП із військовозобов'язаними, ввести жорсткі обмеження у правах порушників законодавства, запровадити підстави для звільнення з

військової служби військовослужбовців у разі безперервної служби під час дії воєнного стану протягом 36 місяців та інші значні зміни.

5.Законопроектом 10454, прийнятим в першому читанні за основу, запропоновано виправити ситуацію, що виникла між ДАС та підприємствами ОПК: у разі, якщо придбання товарів, робіт і послуг оборонного призначення під час війни здійснюється за неконкурентною процедурою закупівель або без проведення видів (процедур) закупівель, тоді рівень прибутку у складі ціни державного контракту (договору) з оборонних закупівель не може перевищувати рівня прибутку, встановленого Урядом.

6.Законом 10448, прийнятим в цілому, врегульовано питання соціального захисту військовослужбовців в частині забезпечення їх права на біологічне батьківство (материнство), визначено, що фізична особа, репродуктивні клітини якої зберігаються відповідно до законодавства, має право розпорядитися ними на випадок своєї смерті. У разі загибелі або визнання померлою в установленому порядку особи, репродуктивні клітини якої зберігаються, їх безоплатне зберігання здійснюється протягом 3х років з моменту загибелі цієї особи, а після закінчення цього строку – подальше зберігання таких клітин може бути продовжене за рахунок іншої особи.

7.Законопроектом 10450, прийнятим в першому читанні за основу, передбачено, що фізична особа, репродуктивні клітини якої зберігаються відповідно до законодавства, на випадок своєї смерті або оголошення судом її померлою, має право скласти заповіт щодо власних репродуктивних клітин (розпоряджання ними та їх використання).

8.Законопроектом 9456, прийнятим в першому читанні за основу, передбачено, що митний контроль та митне оформлення біометану, що переміщується трубопровідним транспортом через митний кордон України здійснюється у порядку, передбаченому для природного газу.

9.Законом 10343, прийнятим в цілому, розширено повноваження Міноборони: затверджує для сил безпеки і сил оборони

клінічні протоколи, таблиці матеріально-технічного оснащення, стандарти надання домедичної та медичної допомоги на догоспітальному рівні під час ведення бойових дій та підготовки сил безпеки і сил оборони за призначенням (у тактичних умовах) на основі (з числа) стандартів НАТО та/або стандартів, затверджених окремими державами-членами НАТО, визначає порядок додержання зазначених стандартів (рекомендацій) та здійснює нагляд за їх додержанням, а також затверджує за погодженням з МОЗ мінімальні вимоги та/або стандарти якості до спеціалізованих медичних виробів, а також їх перелік.

10.Законом 10086, прийнятим в цілому, продовжили на 1 рік термін дії мораторію на реалізацію виконавчих проваджень та заходів примусового виконання рішень щодо державних вугледобувних підприємств, накладення арештів та заборон відчуження майна у таких виконавчих провадженнях, а мораторію на порушення справ про банкрутство державних вугледобувних підприємств продовжили до 01.01.2025 р.

11.Законопроектом 10361, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували визначити статус Національного музею Голодомору-геноциду як державного науково-дослідного, науково-методичного та культурно-освітнього закладу культури у сфері Мінкультури.

22.02.2024:

1.Постановою 10461 утворено Тимчасову слідчу комісію Верховної Ради України з питань розслідування можливих протиправних дій посадових осіб органів державної влади, інших державних органів та суб'єктів господарювання державного сектору економіки, що можуть загрожувати економічній безпеці України у складі: Голова ТСК – Железняк Я.І. (фракція Голос), заступник Голови – Радіна А.О. (фракція СН), члени ТСК – Арахамія Д.Г., Бакумова О.С., Василевська-Смаглюк О.М., Гетманцев Д.О., Жмеренецький О.С., Марусяк О.Р., Мовчан О.В., Підласа Р.А., Сова О.Г.– усі члени фракції СН, Івченко В.Є. (фракція Батьківщина), Пузанов О.Г. (група Платформа за життя та мир), Южаніна Н.П. (фракція ЄС).

2. Постановою 10460 утворено Тимчасову спеціальну комісію ВР з питань дослідження ефективності функціонування органів публічної влади міста Києва як столиці України у період дії правового режиму воєнного стану у складі: Голова ТСК – Безгін В.Ю. (фракція СН), заступник Голови – Лозинський Р.М. (фракція Голос), члени ТСК – Алексєєв С.О. (фракція ЄС), Аліксійчук О.В., Бондар Г.В., Грищук Р.П., Літвінов О.М., Маріковський О.В., Мошенець О.В., Санченко О.В. – усі члени фракції СН, Дубіль В.О. (фракція Батьківщина), Кісільов І.П. (група Відновлення України), Мамка Г.М. (група Платформа за життя та мир).

3. Постановою 10430 утворено Тимчасову спеціальну комісію ВР з питань захисту прав інвесторів у складі: Голова ТСК – Янченко Г.І. (фракція СН), заступник Голови – Білозір Л.М. (група Довіра), члени ТСК – Жупанин А.В., Заславський Ю.І., Ковальчук О.В., Лаба М.М., Мандзій С.В., Маслов Д.В., Фріс І.П. – усі члени фракції СН, Лабазюк С.П. (група За майбутнє), Макаров О.А. (фракція Голос), Ніколаєнко А.І. (фракція Батьківщина), Синютка О.М. (фракція ЄС), Сокорик М.Л. (група Платформа за життя та мир), Столар В.М. (група Відновлення України).

4. Постановою 10287 змінено склад Тимчасової спеціальної комісії ВР з питань моніторингу отримання і використання міжнародної матеріально-технічної допомоги: від обов'язків члена ТСК увільнено Мережка О.О. (фракція СН) та обрано до складу ТСК – Хоменко О.В. (фракція СН).

5. Постановою 10099 змінено склад Тимчасової слідчої комісії ВР з питань розслідування можливих порушень законодавства України при здійсненні публічних закупівель під час дії воєнного стану: обрано до складу ТСК – Василевську-Смаглюк О.М. (фракція СН).

6. Законопроектом 10313, прийнятим в першому читанні за основу, передбачено: встановити обмеження для військовослужбовців на поширення інформації; запровадити норми щодо недопущення порушень, пов'язаних з дискримінацією за ознакою статі чи сексуальними домаганнями; норми щодо

надання військовослужбовцям одноразової відпустки при народженні дитини із збереженням грошового забезпечення у повному розмірі; уточнення норм щодо загального часу перебування військовослужбовця на лікуванні за кордоном; уточнення норм щодо права військовослужбовців на пенсійне забезпечення за вислугою років тощо.

7. Законом 5865, прийнятим в цілому, розширили повноваження НКЦПФР та заборонили фінансові «піраміди».

8. Законом 9266, прийнятим в цілому, вдосконалюється порядок обігу електронних аграрних нот як неемісійних цінних паперів в електронній формі.

9. Законом 5593-д, прийнятим в цілому, удосконалюється корпоративне управління юридичних осіб, акціонером (засновником, учасником) яких є держава.

10. Законом 10208, прийнятим в цілому, передбачено: передача отримувачем компенсації в іпотеку житла, що придбане/ придбавається з використанням житлового сертифікату, з метою забезпечення виконання своїх зобов'язань за рахунок такого житла; розширення можливостей отримувачів компенсації щодо задоволення своїх житлових потреб шляхом залучення до оплати різниці вартості житла кредитних коштів; звернення стягнення на житло, що придбане з використанням житлового сертифіката.

11. Законом 10454, прийнятим в цілому, передбачено, що якщо придбання товарів, робіт і послуг оборонного призначення під час війни здійснюється за неконкурентною процедурою закупівель або без проведення видів (процедур) закупівель, визначених законодавством, рівень прибутку у складі ціни державного контракту (договору) з оборонних закупівель не може перевищувати рівня прибутку (граничного рівня прибутку), встановленого КМУ.

12. Законом 6401, прийнятим в цілому, передбачено: проведення трансляцій пленарних засідань місцевих рад та засідань їх постійних комісій у мережі Інтернет в режимі реального часу; обов'язковість використання державної мови; висвітлення проектів порядку денного засідань постійної комісії ради, протоколів

її засідань з результатами поіменного голосування; оприлюднення відкритих даних щодо об'єктів права власності територіальних громад, в т.ч. їх інвентаризації.

13.Законопроект 10068 відхилено.

23.02.2023:

1.Законопроектом 10094, прийнятим в першому читанні за основу, пропонується дозволити входити іноземцям або особам без громадянства до складу наглядових рад державних чи комунальних закладів охорони здоров'я за рішенням власника або уповноваженого органу управління, а також продовжити до 31.12.2024 року пільговий період для реорганізації державних закладів охорони здоров'я у державні некомерційні підприємства.

2.Постановою 10394 взято до відома попередній звіт Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань моніторингу отримання і використання міжнародної матеріально-технічної допомоги.

3.Постановою 11038 внесено зміни до кількісного та персонального складу Тимчасової спеціальної комісії ВР з питань моніторингу та оцінки ефективності діяльності органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади в місті Києві – столиці України під час воєнного стану. Обрано до складу ТСК – Бабенка М.В. (група Довіра) та Шаповалова Ю.А. (група Партія за майбутнє).

4.Постановою 10428 внесено зміни до персонального складу Тимчасової слідчої комісії ВР з питань розслідування можливих фактів порушення законодавства України у Міністерстві оборони України, Збройних Силах України, інших утворених відповідно до законів України військових формуваннях, правоохоронних органах спеціального призначення, посади в яких комплектуються військовослужбовцями: увільнено від обов'язків членів ТСК – Бондарєва К.А. (фракція Батьківщина) та Буймістер Л.А. (позафракційна); обрано до складу ТСК – Соколова М.В. (фракція Батьківщина).

5.Законопроектом 10265, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували внести зміни до законів України «Про електронні

комунікації», «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку» з метою узгодження їх положень з відповідним законодавством ЄС для створення умов для початку практичної інтеграції України до Єдиного цифрового ринку ЄС через набуття Україною режиму внутрішнього ринку з ЄС.

6.Законом 0247, прийнятим в цілому, ратифікували Угоду між Урядом України та Урядом Литовської Республіки про технічне та фінансове співробітництво для залучення технічної та фінансової допомоги з боку Уряду Литовської Республіки.

7.Законом 0241, прийнятим в цілому, ратифікували Протокол про Правила визначення країни походження товарів до Угоди про створення зони вільної торгівлі між державами – учасницями ГУУАМ.

8.Законом 10202, прийнятим в цілому, розширено повноваження виконкомів місцевих рад у галузі будівництва та створення правових механізмів для делегування (передачі) права на вчинення дій (заходів) замовника будівництва, визначених законодавством, на підставі та в межах, встановлених договором доручення, а функції замовника будівництва тепер може виконувати особа, якій делеговано (передано) право на вчинення дій з виконання підготовчих та/або будівельних робіт на підставі та у межах встановлених договором доручення.

9.Законом 11035, прийнятим в цілому, встановлено, що військовослужбовці строкової військової служби, строк військової служби яких закінчився під час дії воєнного стану, та військову службу яких продовжено понад встановлені строки, звільняються з військової служби в запас у строки, визначені Указом Президента України.

10.Постановою 10344 визнано право інгуського народу на самовизначення та створення незалежної суверенної національної держави.

11.Постановою 11019 ВР звернулася до парламентів та урядів іноземних держав, міжнародних організацій та парламентських асамблей у зв'язку з другою річницею

повномасштабного збройного вторгнення рф в Україну та десятою річницею протистояння Українського народу збройній агресії рф.

12.Законом 9662, прийнятим в цілому, врегульовано функцію контролюючих органів щодо повідомлення правоохоронних органів про виявлені ознаки правопорушень, унормовано питання встановлення податкових пільг щодо плати за землю та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки на територіях, щодо яких прийнято рішення про обов'язкову евакуацію населення (прийняття рішення місцевими органами влади є обов'язковим), скасовано відповідальність за помилкове зазначення платником податків у платіжних документах неправильного бюджетного рахунку отримувача коштів (за умови своєчасної сплати), розширено випадки взаємодії платника податків з контролюючим органом у режимі відеоконференції (крім розгляду матеріалів скарг та перевірок на процедури взаємного узгодження), уточнено порядок залучення товарних бірж до продажу майна, що перебуває у податковій заставі.

13.Законом 8219, прийнятим в цілому, доповнено КПК положенням щодо порядку подання учасниками справи до суду процесуальних документів в електронній формі та їх реєстрації з використанням ЄСІТС та/або її окремих підсистем (модулів) (що не позбавляє права на подання документів до суду в паперовій формі), також передбачено можливість здійснення виклику особи шляхом надсилання повідомлень із використанням ЄСІТС та можливість участі учасників кримінального провадження у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду, встановлено порядок участі, виклику та відбору присяжних у суді з використанням ЄСІТС та/або її окремих підсистем (модулів).

14.Законопроектом 10439, направленим на повторне перше читання, пропонувалося удосконалити роботу БЕБ: розширити перелік підслідності справ, вдосконалити порядок надання письмових доручень на проведення слідчих (розшукових) дій БЕБ, змінити порядок формування конкурсної комісії з відбору директора БЕБ.

15.Законом 10337, прийнятим в цілому, створено правові засади здійснення лобіювання в Україні відповідно до міжнародних практик і стандартів, а саме: створення та ведення Реєстру прозорості, держателем та адміністратором якого є НАЗК; передбачено порядок звітності суб'єкта лобіювання; механізми контролю за діяльністю суб'єктів лобіювання шляхом моніторингу дотримання законодавства з питань лобіювання тощо.

16.Законопроектом 10373, прийнятим в першому читанні за основу, з метою реалізації положень прийнятого Закону України «Про лобіювання» пропонується внести до КУПАП наступні зміни: запровадити новий вид адміністративних стягнень у виді заборони лобіювання, доповнити КУПАП новими статтями 172-9-3 «Здійснення лобіювання без реєстрації», 172-9-4 «Порушення законодавства в сфері лобіювання», 172-9-5 «Порушення конфлікту інтересів під час здійснення лобіювання», надавши право складати протоколи про такі порушення уповноваженим особам НАЗК.

14.03.2024:

Постановою 11078 звернулися до міжнародних партнерів із закликом засудити проведення державою-агресором незаконних так званих «президентських виборів» на тимчасово окупованій території України, протидіяти спробам рф залучити міжнародних спостерігачів для легітимізації цих «виборів», посилити усі види санкційного тиску на рф, консолідувати зусилля всіх партнерів України для збільшення допомоги Силам безпеки та оборони України, взяти активну участь у реалізації Формули миру Президента України Володимира Зеленського (*Української формули миру*) тощо. (https://censor.net/ua/blogs/3479980/zahyst_prav_viyiskovyh_peremischennya_biometanu_cherez_mytnyyi_kordon_za_pravylamy_pryrodnogo_gazu_adminividpovidalnist). – 2024. – 21.03).

Блог на сайті «Волинські новини»

Про автора: Григорій Пустовіт, депутат Волинської обласної ради

Григорій Пустовіт: Закон про ПЕПів як убивця політичних партій

Прийняття Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (далі Закону) та внесення у нього змін може викликати побічний антипартійний ефект.

Маю на увазі статтю 1 пункт 37) «національні публічні діячі – фізичні особи, які виконують або виконували в Україні визначні публічні функції». Мова тут йде про Президентів України, Прем'єр-міністрів України, членів Кабінету Міністрів України та їх заступників; народних депутатів України; Генеральних прокурорів та їх заступників й інших високопосадовців, які займали ці посади протягом всіх років незалежності України. Але до цієї достойної когорти державних діячів, які мали величезну владу та високий статус, в самому кінці списку приліпили таку собі незрозумілу категорію як «члени керівних органів політичних партій».

Хто ж відноситься до цієї категорії?

Візьмемо Статут Політичної партії «Слуга народу». Там вказано в статті 5 пункт 3: Вищими керівними органами є:

- 5.3.1. З'їзд Партії;
- 5.3.2. Політична Рада Партії;
- 5.3.3. Національна Рада Громад;
- 5.3.4 Голова Партії.

Візьмемо Статут Політичної партії «Європейська Солідарність». Розділ 6 «Керівні органи Партії» визначає:

«6.1. Керівними органами Партії є: З'їзд Партії, Центральна рада Партії та Президія Центральної ради Партії».

І візьмемо ще Статут Політичної партії «Всеукраїнське об'єднання Батьківщина». В статті 5 вказано, що «Центральними керівними органами партії є:

- вищі керівні органи партії – з'їзд партії та Політична рада партії;
- керівний орган партії – Президія Політичної ради партії».

Тобто, ми бачимо, що фактично у всіх партіях керівними органами є з'їзди партій, Політичні ради партій та їх Президії. Причому

мова йде не лише про всі 370 політичних партій зареєстрованих на сьогоднішній день, але й про ті партії, яких уже немає але члени їх керівних органів ще живі, тому що статус «національного публічного діяча» (ПЕП) є позитивним.

Візьмемо такий керівний орган як з'їзд партії. Хто є членами цього керівного органу? Членів з'їзду партії називають делегатами. Якщо врахувати кількість партій і що кожна партія провела вже з десятків з'їздів, і делегатами кожного з'їзду обирали від 50 до 200 і більше чоловік, то мова йде про десятки тисяч делегатів. Як правило щонайменше половину делегатів кожного з'їзду будь-якої партії складали пенсіонери, селяни, вчителі, лікарі.

Поки що їх не зачіпають та й вони ще самі не знають, що тепер позитивно є ПЕПами, як зараз прийнято казати, причому з усіма зумовленими цим статусом наслідками. Але цей період незнання ненадовго. Скоро створять реєстр ПЕПів, як це має місце в багатьох країнах Європейського Союзу і у вчителів, лікарів та пенсіонерів, які мали необережність побувати хоч раз делегатами партійного з'їзду, їх батьків, дружин, дітей, зятів та невісток незалежно від того проживають вони з ними чи ні (Стаття 1 пункт 70) Закону) почнуть виникати проблеми.

Через кожен фінансову операцію чи то отримання грошового переказу, чи через придбання дороговартісних товарів нововиявлених ПЕПів та членів їх сімей почнуть запрошувати в банківські чи інші визначені установи, які є суб'єктами первинного фінансового моніторингу, для надання пояснень. І коли людина, навіть якщо вона просто член сім'ї ПЕПа, не зможе надати документів, що пояснюють походження грошей, то всі її рахунки будуть заблоковані і виникне ще багато супутніх проблем. Ось тоді людина згадає і партію, і її з'їзд, і тих, хто порекомендував стати партійним активістом, а якщо вона просто член сім'ї делегата з'їзду, то щиро подякує своєму родичу за його партійну активність. А є ще ж щорічні планові перевірки ПЕПів та членів їх сімей.

Звичайно, мені можуть закинути, що хто там, наприклад, пам'ятає хто був

тридцять років тому делегатом з'їзду «Партії відродження села». Хочу нагадати шановним делегатам партійних з'їздів, що кожен партійний з'їзд розпочинався з реєстрації делегатів з'їзду, де ви підходили до столу реєстрації зі своїм паспортом, дані з якого записувалися в реєстраційний список делегатів з'їзду. Ось ці списки разом з іншими матеріалами з'їзду якраз і зберігаються. І будь-яка партія їх надасть при першій же вимозі, бо інакше величезний штраф (сума штрафів у цьому Законі варіюється від 10 тисяч до 100 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян).

Знаючи про ті складнощі, які автоматично виникатимуть як для делегата з'їзду так і для членів його сім'ї, у тому числі батьків та дітей, навіть якщо вони з ним не проживають, чи захоче будь-хто погодитися обиратися делегатом? Великі сумніви. А без з'їзду партія існувати не може. Замкнене коло.

Коли починаєш аналізувати категорії національних публічних діячів (ПЕПів), то не можна не зауважити, якою дисонансною є категорія «членів керівних органів політичних партій». Найвищі владні структури держави делегують у цей список лише своїх керівників та їх заступників: Секретар та заступники Секретаря Ради національної безпеки і оборони України, Генеральний прокурор та його заступники, Голова Служби безпеки України та його заступники, Директор Державного бюро розслідувань та його заступники і т.д. А ось політичні партії делегують не голів партій та їх заступників, а всіх делегатів всіх з'їздів та ще й членів Політрад як сьогоднішніх так і тих, хто вже давно не є членом партії.

Звичайно, можна посилатись, що це є вимога Європейського Союзу відповідно до Директиви (EU) 2015/849 Європейського Парламенту та Ради від 20 травня 2015 року про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму. Так. Але, ознайомившись із структурами політичних партій країн Європейського Союзу, бачимо, що там під категорію керівний орган потрапляють тільки голови партій та їх заступники.

Візьмемо для прикладу Соціал-демократичну партію Німеччини. Згідно організаційної структури партії є Вищий орган – федеральний з'їзд (Bundesparteitag), між федеральними з'їздами – конвент (Parteikonvent), між конвентами правління (Parteivorstand).

Так само у Польщі. Візьмемо партію Громадянська платформа. Вищий орган – національний конвент (Krajowa Konwencja), між конвентами – національна рада (Rada Krajowa), між засіданнями ради – національне правління (Zarząd Krajowy). Керівник партії – голова (Przewodniczący).

Тобто ми бачимо, що слів керівний орган стосовно того ж З'їзду чи Політради (або їх аналогів) там немає. Слово керівник вживається лише до Голови партії. А Вищий орган – це не Вищий керівний орган як у нас. Це просто Вищий орган в структурі партії.

Та й потрібно враховувати, що у нас статус ПЕПа є пожиттєвим, а в Європейському Союзі цей статус зберігається для контролю, як правило, ще 12 місяців по завершенню виконання функцій ПЕПа. Тому правильно було б привести прийнятий у нас Закон у відповідність до фактичного застосування в Європейському Союзі його аналогів і замість «членів керівних органів політичних партій» вписати голів політичних партій та їх заступників.

Але поки не внесли змін, шановні ПЕПи, не забувайте вказувати свій статус при заповненні Декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. І на майбутніх виборах, хто з вас буде балотуватися, не забудьте вказати, що ви «національний публічний діяч» щоб потім не виникало звинувачень у недостовірності наданих даних зі всіма зумовленими цим наслідками (https://www.volynnews.com/blogs/title_5/zakon-pro-pep-iak-ubyvtsia-politychnykh-partyj/). – 2024. – 27.03).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Олена Панич, незалежний експерт із питань освіти й освітньої політики

Як співвідносяться затрати на реалізацію оптимізації вишів і позитивний ефект від такої реалізації?

Чи дійсно менше вишів – це менше витрат з бюджету?

Дозволю собі поділитися деякими думками про закриття (або об'єднання) університетів. Довгочит. Тільки для тих, кого цікавить ця тема. Як завжди, я не претендую на якусь особливу правоту, просто розмірковую про ситуацію.

У нас є чимало людей, які вже багато років відстоюють ідею зменшення кількості закладів вищої освіти. Ця ідея виглядає навіть якоюсь обесивною в їхньому середовищі, так часто вони повторюють про те, що в нас забагато університетів і що «пора вже оптимізувати мережу», «приводити її у відповідність» тощо.

Власне, інші представники вищої освіти в більшості своїй десь погоджуються з цією ідеєю, але за принципом: «треба закривати, але не нас». Такий от корпоративний егоїзм – це така якась невід'ємна риса політичної культури нашого суспільства, яка, на мій погляд, показує всю недорозвиненість цієї самої культури.

Для людини з критичним мисленням не так важко додуматися: якщо сьогодні закриють сусідній заклад, то це, скоріш за все, тенденція, і з великою ймовірністю завтра доведеться закриватися вам.

Але ні. Наш народ вперто сподівається «пропетляти», з усіх сил чіпляючись за свою віру в диво демографії і, що головне, у силу преференцій. Тобто якщо йде якийсь процес укрупнення, скорочення чи щось подібне – треба з усіх сил виборювати собі особливі умови, прописувати для себе винятки в законодавстві, за будь-яку ціну довести, що ти особливий і тебе закривати не треба.

Дуже гарно це завжди ілюструє ситуація з переліком галузей знань і спеціальностей, який МОН багато років намагається привести у відповідність до європейського стандарту. У нас так працює система, що як тільки спеціальність щезає з переліку, це означає, що посади фахівців, які її забезпечували у ЗВО, неодмінно будуть скорочуватися.

Тому люди практично одразу напружуються, коли в перелік вносяться зміни, і, о диво, йдуть

боротися не проти змін загалом, а за збереження своєї власної спеціальності або галузі, за її старе формулювання і щоб вона ні за яку ціну не випала з нормативних актів.

При цьому вони доводять в міністерстві або в уряді, або в комітеті ВР, що це ж у них «така особлива» і «стратегічно важлива» спеціальність, що її замінити на якесь незрозуміле «європейське» формулювання – це просто страх Божий.

Така от стратегія боротьби за свої права і за своє робоче місце у нас склалася. У кожному випадку успіх стратегії залежить, грубо кажучи, від політичних зв'язків і впливу того, хто бореться – чи то ректора, чи когось із його колективу.

Якщо йому вдасться когось переконати в уряді, його заклад, можливо, і не скоротять. А, може, ще й фінансування додадуть. Якщо навіть не вдасться, то в крайньому випадку, ще є суд, де також можна добитися визнання своїх інтересів.

Словом, так воно якое працює, і це практично не дає нам шансів на розумну «оптимізацію мережі», просто тому, що люди задіюють всі свої зв'язки, можливі і неможливі, для того щоб принаймні їх особисто не чіпали.

Саме в цьому контексті такої от культури точкового лобіювання виникає питання про «критерії приєднання» закладів вищої освіти один до одного. Судячи з дискусій, тема «критеріїв» дуже популярна, бо завжди можна звинуватити уряд або Міністерство освіти в тому, що в них «непрозорі» критерії, або що їх взагалі немає.

Навіть якщо критерії і є, це ніяк не змінює загальний настрій протесту проти рішень. Власне, якщо ти схильний шукати преференцій особисто собі, то, ясно, що ти будеш шукати критерії, за якими тебе краще залишити, а закрити когось іншого.

На мій скромний погляд, набагато важливішим було б поговорити не про критерії, а про цілі такого об'єднання. Для чого оптимізувати мережу? Для чого скорочувати кількість закладів вищої освіти? Що конкретно такого цінного для суспільства і держави цим досягається?

Напозір здається, що відповідь очевидна: менше «вузиків» – менше витрат, зокрема, з державного бюджету. Насправді, ні. Не така вже й велика економія в цій системі фінансування, яка в нас склалася.

По-перше, багато коштів наші заклади вищої освіти заробляють самостійно. Система розподілу місць державного замовлення так побудована, що студент фактично отримує кошти і несе їх в університет за власним вибором.

Можна дискутувати, наскільки це працює ефективно, але загалом так, гроші в нас ходять за студентом. Фінансування приміщень університетів – це не стаття для економії, бо по закону в нас ці приміщення не можуть використовуватися інакше, ніж для освітніх потреб.

Тобто навіть якщо там буде один студент в аудиторії, приміщення все одно продавати не можна. На чому, власне економія в результаті об'єднання / укрупнення? На зарплатах ректорів чи адміністрацій? Ну, можливо, може бути тут певна економія, але, знаєте, це не такий великий економічний результат, як здається. Особливо якщо порівняти, що ми при цьому втрачаємо.

Взагалі перед будь-яким політичним рішенням дуже добре подумати про те, як співвідносяться затрати на його реалізацію і позитивний ефект від такої реалізації. У чому конкретний позитивний ефект від масового скорочення працівників університетів? Держава має для них якісь альтернативні робочі місця? Що вона їм хоче запропонувати? Перейти на заводи?

Вища освіта – це не найгірше місце роботи для людини, у тому числі з точки зору державних інтересів. Тому що освіта загалом має дуже позитивний і облагороджуючий ефект на суспільство. Так, навіть така, як у нас, освіта, з плагіаторами там різними, має такий ефект.

Вища освіта – це благо само по собі. Розглядати його з точки зору економічної ефективності конкретних закладів – це загалом правильно, але не на рівні держави, а на рівні тих самих закладів.

Іншими словами, у держави і в організацій трохи різні цілі щодо ефективності. Задача держави – мати працевлаштованих людей,

давати гарантії безпеки, в тому числі робочого місця, не створювати по можливості паніки і хаосу від великих пертурбацій. Задача окремої організації, у тому числі закладу вищої освіти – бути ефективним, конкурентоспроможним, боротися за студента і за підвищення якості освіти.

Власне, це те, що наші заклади і роблять, між іншим. Думаю, у нас немає таких закладів, де не проходили б скорочення викладацьких посад і кафедр, і навіть цілих факультетів.

Я не знаю, чому серед всієї цієї критики стану нашої вищої освіти так мало говориться про те, як наші викладацькі колективи і адміністрації самовіддано борються за збереження своїх закладів, підвищення їхніх рейтингів і конкурентоспроможності. І причина цього не їхній корисливий егоїзм – а просто той факт, що їхній університет – це їхнє життя.

У нас є багато людей, які взагалі ніколи не виїжджали за межі своїх університетів, ніколи не змінювали навіть місце роботи. Їхні університети – це все для них. Вони не уявляють собі життя без свого університету, інституту, академії. І цей стан прекарності, у якому їм доводиться жити, розуміючи, що університет може в будь-який час закритися, це не передати простим словом «тривога», це хронічний стан тривоги і депресії.

Я не думаю, що ефективність державної політики полягає в тому, щоб раптом позбавити цих людей їхнього природнього робочого середовища, не запропонувавши навіть нічого натомість.

Звичайно, є і інша сторона справи. Колись одна моя хороша знайома, абсолютно блискуча викладачка, звільнилась з університету зі словами: «Настав час покинути цю мертву систему». Так от, чимало викладачів, які працюють у сфері вищої освіти, відчувають, що система по суті «мертва».

Чому вона мертва – напевне, кожен з них знаходить якесь своє пояснення. Хоча, на мій погляд, нам треба би мати якісь обґрунтовані дослідження причин депресивного стану системи, тому що віра в те, що варто об'єднати когось з кимось, і це цю систему оздоровить, може бути ілюзією.

Причини «мертвості», або депресивності, системи імхо набагато глибше, ніж просто «неоптимізована мережа». І вже ясно, що жодні «європейські» реформи в руслі Болонської системи, ні забезпечення якості, ні оновлення стандартів, ні всілякі там рамки кваліфікацій, дружба зі стейкхолдерами і тому подібні речі не оздоровили систему. Думати, що впровадження наглядових рад, які будуть призначати ректорів, стане панацеєю, також може виявитися черговим каргокультом.

Лише одне міркування про те, як працює ця «мертва» система. Велика кількість студентів йдуть вчитися на спеціальності і програми, які їм або не подобаються, або не потрібні. Це відбувається з різних причин: або батьки наполягли, або друзі порадили, або було бюджетне місце. Але найчастіше – просто погана профорієнтація.

У відповідь на це – система кровно зацікавлена втримати цього студента в університеті. За будь-яку ціну, не зважаючи на його інтереси, мотивації, плани і пріоритети, які змінюються. Система залежить від студента, це факт.

Попри те, що процес навчання такого студента нікому не приносить задоволення, але його все одно втримують. Не в останню чергу через політику міністерства, яке так рахує ставки, але не тільки. При будь-якій формулі фінансування, система буде залежати від студента, від кількості студентів. Змінити цю залежність поки що не вдається.

Я б сказала, що переорієнтація на науку могла б бути дотепним рішенням, якби цьому приділили більше уваги. Якщо уявити собі, що для нас в певному осяжному майбутньому відкриється більше європейських фондів, наукова робота в університетах могла б дати їм більше фінансової стабільності і навіть покращити якість і зміст викладання, привабити студентів.

Звичайно, це довгий шлях, яким поки що, я так розумію, немає бажання йти. Навіть навпаки, проявляється якась тенденція до пониження статусу викладача, наприклад, шляхом переведення частини викладачів у статус «педагогічного працівника».

Мені дуже цікаво, як ця ідея буде втілюватися на практиці. Напевне, вже стоять черги з бажаних перейти у новий статус.

Так само, підкреслення педагогічної складової відбудеться в новому профстандарті викладача, який вже має бути на громадському обговоренні. Відсоток чисто «педагогічних» компетентностей порівняно з науковими там суттєво збільшився.

Зайве говорити, що я намагалась протидіяти такій концепції, але не дуже успішно. Думаю, що і серед самих викладачів більш поширеним є таке ставлення, коли їхня викладацька ідентичність їм здається набагато більш характерною для самої природи їхньої професійної сфери.

У підсумку, я не знаю, яку саме проблему вищої освіти вдасться вирішити шляхом оптимізації мережі, але для мене ясно, що така оптимізація – це розсіювання тих науково-педагогічних колективів, які ще збереглися (і які відчайдушно чіпляються за свої інституції), і, як наслідок, зменшення конкуренції і обміну знаннями, досвідом між ними, «змініння» науково-педагогічного середовища.

Можливо, нам цього не уникнути, але, можливо, все ще варто пошукати інші, більш розумні і людські рішення (<https://osvita.ua/blogs/91659/>). – 2024. – 18.03).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Сергій Захарін, державний секретар Міністерства освіти і науки України (2021-2023), доктор економічних наук, професор.

Скандали у вищій освіті стали регулярними

Система вищої освіти переживає епоху скандалів. Нагадаємо лише найгучніші з них.

Найбільш резонансна категорія – недолугі спроби невмотивованого «об'єднання» університетів. У результаті цих оборудок певні заклади вищої освіти, за задумом «агентів змін», мають отримати додаткове майно (у тому числі грантові проєкти, дороге обладнання, будівлі, земельні ділянки), а інші – просто зникнути.

Найвідоміший кейс – спроба «примусового приєднання» Таврійського національного університету ім. Вернадського до маленького київського університету.

Жодних притомних аргументів на обґрунтування такого рішення керівництву закладу, науково-педагогічному колективу та громадськості представлено не було. Розрахунків – тим більше. Суть питання зводилася до того, що маленький університет мав отримати кілька будівель та кілька земельних ділянок у центрі столиці.

Профільний заступник міністра оголосив, що Таврійський національний університет ім. Вернадського начебто «втратив зв'язок» з Кримом, начебто у нього немає жодного майна, яке залишилося на півострові. Але ця інформація, скажімо так, не в повній мірі відображала реальну дійсність, про що представники науково-педагогічного колективу чітко, з документами в руках, розказали журналістам.

Автор цих рядків зумисно не буде згадувати про політичний підтекст ліквідації Таврійського національного університету ім. Вернадського, оскільки ця «сторона медалі» вже чудово висвітлена у засобах масової інформації.

Утім, нічого дивного немає, якщо врахувати, що профільний заступник міністра вже багато років отримує зарплату у тому ж маленькому університеті, на користь якого планувалася обгородка.

Скандал набув таких обертів, що для його владнання довелося долучитися віце-прем'єр-міністру Ірині Верещук. До речі, Ірині Андріївні вдалося доволі швидко розібратися в ситуації, знайти компромісні збалансовані аргументи і ухвалити виважене державницьке рішення.

Можемо також згадати наміри приєднати Харківський національний педагогічний університет ім. Сковороди до Харківського національного університету ім. Каразіна. Не було жодних зустрічей з викладачами, студентами, профспілками. Комунікаційні конвульсії обмежилися лише пустопорожньою балаканиною про «підвищення якості освіти».

Деякі дописувачі слушно зауважили, що де-факто це рішення націлене не на збереження

та розвиток потенціалу педагогічної освіти та педагогічної науки, а навпаки – на його звуження. Не хочеться в це вірити, але з такими підходами дефіцит учительських кадрів не буде подолано ще багато-багато років...

І нарешті – анонсування приєднання Поліського національного університету до Житомирського державного університету імені Івана Франка. Пікантність ситуації полягає у тому, що університет з формально найвищим статусом (про що свідчить слово «національний» у його назві, як це визначено відповідно до Указу Президента України від 27 серпня 2008 року № 769/2008), хочуть приєднати до університету, який такого статусу не має.

Інша пікантність полягає у тому, що за кілька місяців до скандальних анонсів заступник міністра Михайло Винницький під час робочого візиту до Житомирської області запевнив, що «наразі реорганізації закладів вищої освіти в області не планується».

Формально кажучи, заступник міністра не збрехав, оскільки вербальна обіцянка акцентувала увагу на слові «наразі». Але минув час, і відповідно «наразі» вже також минуло.

На жаль, роз'яснювальну роботу щодо «об'єднань» не можна визнати ефективною. У лютому заступник міністра освіти і науки України Михайло Винницький зробив допис «Урядова реформа спрямована на створення мережі потужних вишів». В оприлюдненому тексті, на мою думку, міститься кілька відверто дискусійних тверджень.

Заступник міністра написав про «два головні критерії, що мають впливати на укрупнення закладів».

Перший – «відповідність кількості населення міста чи області... У містах, де мешкає від 100 до 350 тисяч громадян, варто утримувати не більше двох ЗВО (наприклад, Полтава, Тернопіль, Івано-Франківськ, Чернігів, Луцьк, Житомир, Суми)...».

Другий – «у ЗВО (крім містоутворюючих і спеціалізованих академій) має бути не менше 5 тисяч студентів денної форми навчання».

Жодних розрахунків, за традицією, представлено не було. Звідки взяли цифри 5 тисяч, 100 тисяч, 350 тисяч – незрозуміло.

Чому вважається, що університет, у якому навчається 5005 студентів, – слід зберегти, а якщо навчається лише 4995 студентів – то такий заклад треба стерти з освітньої мапи України?

Кидається в очі, що геть зовсім не згадано традиційні критерії: рівень працевлаштування випускників, обсяг отриманого доходу від виконання наукових та інноваційних проєктів, наукова активність студентів, їхня успішність під час здачі державних та кваліфікаційних іспитів, кількість переможців олімпіад та міжнародних спортивних змагань тощо.

Не згадано також про «економічну достатність» закладу, його спроможність самостійно акумулювати доходи на своє функціонування. Тобто реальні здобутки закладу, судячи з оприлюдненого тексту, до уваги взагалі не беруться...

«Банкрутство державних закладів освіти – це сценарій, якого Міністерство освіти і науки України не сміє допустити», – написав Михайло Винницький. Дивне речення, якщо врахувати, що заклади вищої освіти не є комерційними підприємствами, а отже, їхньою метою не може бути отримання прибутку.

Читаємо далі: «...нашим закладам доведеться конкурувати із західними вишами вже по-справжньому. А витримати таку конкуренцію зможуть лише великі та потужні ЗВО, які надають сучасну якісну освіту».

Вказана теза виглядає дещо наївною, оскільки українські університети вже давно є повноправними суб'єктами європейського простору вищої освіти, беруть на навчання громадян із багатьох країн світу, представлені у світових рейтингах, виграють міжнародні гранти, успішно проходять акредитацію в європейських агентствах. Треба дуже постаратися, аби цього не помічати...

«Хотілося б думати, що у нашій сфері достатньо багато відповідальних людей, які спроможні приймати дорослі рішення» – цією фразою заступник міністра завершив свій допис. Маніпуляція аж занадто проста: якщо Ви зі мною згодні – Ви доросла людина, якщо не згодні – Ви не доросла людина.

Найголовніше, на що слід звернути увагу – у заголовку наведено слова «урядова

реформа», але у тексті геть зовсім не згадано – ким «реформа» розроблена, які результати її громадського обговорення, якими відомствами погоджена, яким документом схвалена, де її можна прочитати.

З формальної точки зору, жодної «урядової реформи», спрямованої на ліквідацію закладів вищої освіти – принаймні, у вигляді нормативно-правового документу – не існує. Натомість немає дефіциту нескінченним «баченням», «дизайнуванням», «експертуванням», забаганкам та фантазіям.

Доволі дивна ситуація склалася навколо «роз'єднання» Національного авіаційного університету. Якщо виходити з тексту розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 2023 р. № 921-р, уряд погодився з пропозицією Міністерства освіти і науки щодо реорганізації Національного авіаційного університету (код згідно з ЄДРПОУ 01132330) шляхом поділу його на державний університет «Київський авіаційний інститут» та Українську державну льотну академію з віднесенням їх до сфери управління Міністерства освіти і науки (пункт 1).

Міністерству освіти і науки доручено здійснити в установленому порядку заходи, пов'язані з реорганізацією Національного авіаційного університету (пункт 4).

У день виходу розпорядження не було браку у гаслах і переможних фанфарах. Пересічному читачу могло здатися, що усі освітні проблеми вже вирішено.

Утім, з дня ухвалення розпорядження минуло вже понад п'ять місяців. Ну і що далі? Автору цих рядків не вдалося знайти ані сайту державного університету «Київський авіаційний інститут», ані сайту Української державної льотної академії. Виходить, наразі вказаних закладів вищої освіти не існує?

Натомість функціонує сайт Національного авіаційного університету. На ньому регулярно оприлюднюються різноманітні новини (по кілька на день). Отже, університет працює у «старому форматі»?

На сайті «осучасненого» НАУ я не знайшов веб-сторінку про керівництво (ректора, проректорів) університету. На веб-сторінці

Вченої ради наведено інформацію про вченого секретаря, але не наведено інформації про голову Вченої ради та його заступника. З цього можна зробити припущення, що цей ключовий колегіальний орган закладу вищої освіти працює, скажімо так, в умовах обмеженої інституційної спроможності.

На веб-сторінці «Вступ-2024» наведено лише адресу університету, номери телефонів та гугл-карту, але немає жодної актуальної інформації про особливості вступу або навчання, а також пільги для окремих категорій абітурієнтів.

У 2023 році Національний авіаційний університет за підсумками вступної кампанії посів високе 5-те місце за показником кількості поданих абітурієнтами заяв. Хочеться вірити, що у поточному році буде не гірше.

Очікую, що після цих роздумів у соціальних мережах з новою силою активізуються диванні експерти з невмирущим словоблудом про «посіпак Табачника». Все це дуже забавно, але було б цікаво подивитися на список новітнього наукового, освітнього і лабораторного обладнання, яке з'явилося в Національному авіаційному університеті протягом останніх п'яти місяців.

Інша категорія скандалів – щодо нормативно-правового регулювання розвитку вищої освіти.

Протягом останніх місяців у інформаційний простір було запущено доволі багато новин, у яких повідомлялося про ініціативи у сфері вищої освіти. Окремі з ініціатив навіть закріплені у законопроектах...

Серед найбільш оригінальних: скасування заочної освіти; запуск освітніх грантів і освітніх кредитів; значне обмеження державного замовлення; запровадження «відпрацювання» для студентів-бюджетників; надання контрактникам, які здобувають базову вищу освіту, права вибору терміну навчання – від 3 до 6 років. Та багато-багато інших.

При цьому «агенти змін» зазвичай посилаються на абстрактний та неконкретний «європейський досвід». Розумні люди, однак, вже давно помітили, що під словосполученням «європейський досвід» нерідко прикривається усіляка маячня.

Ідеологи «епохальних реформ» показово замовчують, що кожна європейська країна має

свою унікальну систему освіти, яка ґрунтується на національних традиціях. Немає єдиного європейського законодавства у сфері вищої освіти, кожна країна ЄС має свої правила.

Є припущення, що «анонсовані законопроекти» попередньо не обговорювалися і тим більше не погоджувалися з депутатами профільного парламентського комітету. Про це свідчать запеклі дискусії, які ведуться під час засідань в комітеті.

Ну і нарешті, доцільно згадати про скандал щодо умов вступу до мистецьких закладів вищої освіти.

Нагадаємо, що Рада ректорів мистецьких закладів освіти України кілька разів зверталася до високих посадових осіб з проханням провести хоча б одну робочу зустріч. Предмет розмови – продовження практики проведення творчого конкурсу як єдиного випробування для вступників, які мають талант і бажають навчатися на так званих «творчих» спеціальностях.

Однак, не дивлячись на нетривіальні зусилля, у такій зустрічі де-факто було відмовлено.

Вдумайтесь: керівники закладів вищої освіти добиваються не якогось рішення на свою користь, не збільшення фінансування і навіть не збільшення зарплати для освітян, а лише... звичайної робочої зустрічі з публічними особами.

На превеликий жаль, скандали у вищій освіті стали регулярними. І немає жодних підстав сподіватися, що найближчим часом щось зміниться на краще. Адже у деяких високих управлінців відсутня правдива повага до праці тих, хто викладає або займається іншими видами освітянської роботи.

Не дивлячись на наявність красивої презентації про комунікаційну політику (з кольоровими картинками!), насправді комунікаційна діяльність з питань формування політики у сфері вищої освіти є переважно недолугою. Цю тезу ми розвинемо в одному з наступних матеріалів.

Робити фасилітації, вправно вимовляти слово «дизайнування», розповідати про «візії», планувати «об'єднання» на користь

роботодавця, роздавати емоційні інтерв'ю без посилань на докази, писати образливі коментарі у соціальних мережах – всього цього занадто мало, аби побудувати міцну систему вищої освіти.

P. S. У цій статті відображено лише позицію автора. Висновки та фактичні твердження, наведені у цій статті, не відображають позиції державних органів, установ, організацій (<https://osvita.ua/blogs/91704/>). – 2024. – 20.03).

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 06 (270) 2024

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»
Ідентифікатор медіа R30-01101

Редактори:

А. Берегельська, Я. Маленко

Комп'ютерна верстка:

Н. Крапіва

Підп. до друку 05.04.2024

Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 4,66.

Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.